

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Architektonický vývoj al-Azharu

Tereza Hříšná

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Architektonický vývoj al-Azharu

Tereza Hříšná

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Křížek, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. KÁHIRA	3
2.1 al-Fustát, předchůdce Káhiry	3
2.2 Stručný nástin historie města Káhira	3
2.2 Fátimovská Káhira	4
3. STAVBA MEŠITY AL-AZHAR	6
3.1 Význam, funkce a části mešity	6
3.2 Původní mešita za vlády Fátimovců	6
3.2.1 Pojmenování mešity al-Azhar	9
3.3 Změny a úpravy za vlády Ajjúbovců	10
3.4 Přístavby za Mamlúků	11
3.5 Změny za Osmanů	13
4. JEDNOTLIVÉ ČÁSTI MEŠITY AL-AZHAR	15
4.1 Nádvoří	15
4.2 Modlitební síň	18
4.3 Mihráb	20
4.3.1 Původní Džawharův mihráb	20
4.4 Minarety	23
4.4.1 Qájitbájův minaret	24
4.4.2 Minaret al-Ghúrího	25
4.4.3 Minaret emíra Aqburghá	25
4.5 Vstupní brány	26
4.5.1 Báb al-Muzajnín	26
4.5.2 Báb as-Sa'ída	26

4.5.3 Báb aš-Šurba	27
4.6 Madrasy	27
4.6.1 Madrasa emíra Tajbarse	28
4.6.2 Madrasa emíra Aqburghá	28
4.6.3 Madrasa Džawhara al-Qanaqbá'ího	29
4.7 Vybrané další části a prvky v mešitě	29
4.7.1 Místnosti určené pro studenty na univerzitě al-Azhar	30
4.7.2 Kuchyně	30
4.7.3 Sloupy	31
5. UNIVERZITA AL-AZHAR.....	32
6. ZÁVĚR	35
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	37
8. RESUMÉ	40
9. PŘÍLOHA	41
10. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	46
11. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	49

1. ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá mešitou al-Azhar v Káhiře, jednou z nejvýznamnějších a nejuznávanějších mešit na světě. Al-Azhar se stala první fátimovskou mešitou v Káhiře a již od svého postavení se těšila velké oblibě nejen jako mešita, ale zároveň také jako významné vzdělávací středisko, z něhož se postupně stala současná stejnojmenná univerzita al-Azhar. Tato mešita hrála velmi významnou roli nejen v kulturním, ale také ve vzdělávacím životě Egypta, přičemž jako významná univerzita je dnes al-Azhar považována v celém arabském světě. Během staletí byla tato mešita mnohokrát přestavována a mnoho částí bylo k samotné mešitě přistavěno. Díky tomu se na této stavbě promítají architektonické prvky nejen z dob Fátimovců, ale také Mamlúků či Osmanů. Dnešní podoba mešita nabyla prakticky až za osmanské nadvlády v Egyptě, v průběhu 17. a 18. století, kdy od té doby k mešitě další prvky přidávány nebyly, a i když od té doby prošla mešita mnoha rekonstrukcemi, už nikdy nezasáhly do původního architektonického projektu. Každá dynastie zanechala na této mešitě značnou stopu, která se projevuje buďto v důležitých přestavbách jednotlivých částí mešity, nebo ji obohatila různými přístavbami. Právě díky mnoha odlišným uměleckým prvkům a částem je mešita al-Azhar významnou památkou nejen z architektonického hlediska.

Toto téma jsem si zvolila zejména pro svůj osobní zájem nejen o obecné dějiny umění, ale zvláště o islámské umění, nejvíce pak o architekturu. Sama jsem tuto mešitu během svého studijního pobytu v Káhiře, v měsíci lednu a únoru 2017, několikrát navštívila, a tak z části využívám vlastních obrazových materiálů. Je jich však méně, protože nejsou zcela použitelné vzhledem k právě probíhající rekonstrukci a stavebním pracím. Také mi nebylo umožněno vstoupit do některých částí mešity. Pro lepší ilustrační názornost budu tedy využívat i internetových zdrojů, které poskytují obrazové materiály.

Cílem této práce je poskytnout detailnější pohled na tuto mešitu zejména z architektonického hlediska. Současně se však chci částečně zabývat mešitou i z pohledu historického v kontextu dynastií panujících v Egyptě. Každá dynastie totiž byla - vzhledem k významu této stavby - s mešitou al-Azhar úzce spojena. I přes to, že je mešita al-Azhar světově známá a uváděná v publikacích jako jedna z nejvýznamnějších islámských památek, je v českých publikacích zkoumána zřídka a

nejčastěji se jedná o turistické průvodce a jim podobné neodborné publikace, které se často omezují na její strohý popis či víceméně pojednávají o vývoji univerzity, ale nikoli o podrobném architektonickém vývoji budovy.

V první kapitole se budu věnovat krátké historii al-Fustátu a později vzniklému městu, Káhiře. Poté krátce charakterizuji vládnoucích egyptské dynastie, od Fátimovců až po Osmany, kdy se zaměřím na postoj těchto dynastií k samotné mešitě a krátce se zde zmíním o nejvýznamnějších přestavbách, ke kterým v dané době došlo. Ve třetí kapitole podrobněji popíši nejdůležitější části mešity, jejich vývoj a případně dataci jejich následných rekonstrukcí, pokud jsou data dostupná či známá. Na konci této práce uvedu souhrnnou kapitolu o počátcích a následném vývoji současné stejnojmenné univerzity al-Azhar.

Při zpracování své bakalářské práce jsem čerpala jak z české, tak z cizojazyčné - především anglické - literatury a internetových zdrojů, zabývajících se nejen samotnou mešitou al-Azhar, ale také historií Egypta. Z cizojazyčné literatury jsem získávala nejvíce informací z děl od Doris Behrens-Abouseif z knihy „Cairo of the Mamluks: a history of the architecture and it's culture“ a dále z knihy „Islamic architecture in Cairo: an introduction“. Má bakalářská práce je vypracována zejména na základě sekundárních zdrojů, které jsem pečlivě zhodnotila.

2. KÁHIRA

Káhira je dnešním hlavním městem Egypta a současně se také jedná o nejlidnatější africké město. Káhira bývá označována jako „*město tisíce minaretů*“ a její historické centrum navíc spadá do světového kulturního dědictví UNESCO, kam byla zapsána roku 1979.¹

2.1 Předchůdce Káhiry – al Fustát

Za zakladatele al-Fustátu je považován Amr ibn al-Ás, který jej nechal založit po dobytí Alexandrie v roce 642. Zpočátku se jednalo jen o větší vojenskou osadu, která byla vystavěna na konci delty Nilu a z níž bylo možno kontrolovat situaci nejen v Horním i Dolním Egyptě, ale také v tehdejší Núbii (dnešní Súdán²). Díky své strategické poloze přicházelo do al-Fustátu množství nových přistěhovalců. Místo stanů se začaly stavět pevné cihlové domy, začaly se formovat sítě ulic a silnic a původní stanová osada pomalu získávala podobu města.³ V současnosti naleznete al-Fustát na jižním předměstí dnešní Káhiry.⁴

2.2 Stručný nástin historie města Káhira

Město Káhira (*al-Qáhira*) bylo založeno již v 10. století dynastií Fátimovců.⁵ Fátimovci byli arabskou muslimskou dynastií, která si z nově vystavěného města Káhiry vytvořila své nové mocenské centrum a současně hlavní město své rozsáhlé říše.⁶ Ve 12. století v Egyptě převzala moc dynastie Ajjúbovců, kteří Káhiru rozšířili zejména jižním směrem od původní fátimovské Káhiry a nechali zde vystavět vyvýšenou vojenskou pevnost - citadelu, která se stala sídlem pro místní panovníky⁷ až do 19. století, kdy se Egypt stal britskou kolonií.⁸ Byli to právě Ajjúbovci, kteří sjednotili Káhiru, původně město určené vysokým panovnickým třídám, a al-Fustát, což

¹ UNESCO. Historic Cairo [online].

² DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, I. díl*, s. 238.

³ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 41-42.

⁴ FEENEY, J. Cairo – A City Adorned [online].

⁵ WorldTravelGuide. Cairo History [online].

⁶ Britannica. Fatimid Dynasty [online].

⁷ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 48.

⁸ WorldTravelGuide. Cairo History [online].

bylo spíše prosté město pro běžné obyvatelé a řemeslníky.⁹ Za vlády Mamlúků bylo město opět rozšířeno o několik čtvrtí a docházelo ke stavbě mnoha madras, mešit, paláců, ale zásluhou Mamlúků je také značné rozšíření citadely. Mamlúci vládli v Egyptě od 13. století až do počátku 16. století, kdy byl Egypt dobyt Osmany, a Káhira tak ztratila pozici hlavního města říše.¹⁰ Pro Káhiru to však neneslo žádné špatné následky, naopak se město dále vyvíjelo a rozrůstalo. Osmané zde nechali vystavět velké množství lázní a mešit, o město velmi dobře pečovali a podporovali urbanizaci Káhiry.¹¹

V průběhu 19. století byl Egypt britskou kolonií až do počátku 20. století, konkrétně do roku 1922, kdy Egypt vyhlásil nezávislost a stal se samostatnou republikou.¹²

2.3 Fátimovská Káhira

V 10. století, konkrétně roku 969¹³, byl do Egypta vyslán čtvrtým fátimovským chalífou al-Mu'izzem li-Dín Alláh vezír Džawhar as-Siqillí i se svou stotisícovou armádou. Nejprve dobyl Alexandrii¹⁴, poté pokračoval jižněji při řece Nilu, až se dostal k al-Fustátu. Zhruba 5 kilometrů severně od tohoto města nechal postavit na pouštním terénu původně jen osadu pro své vojsko¹⁵. Z této osady později vznikla větší čtvrť, kterou nechal as-Siqillí pojmenovat *al-Madína al-Qáhira al-Mu'izzíja*.¹⁶ Brzy poté nechal Džawhar toto město, s rozlohou 1100 x 1150 metrů¹⁷, obehnat cihlovým opevněním s osmi vstupními branami,¹⁸ které byly rovnoměrně vystavěny po dvou branách na každé straně, přičemž brány na severní a jižní straně byly hlavními

⁹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 146.

¹⁰ Tamtéž, s. 49-51.

¹¹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 54-55.

¹² WorldTravelGuide. Cairo History [online].

¹³ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 43.

¹⁴ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 3.

¹⁵ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 41-42.

¹⁶ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 3.

¹⁷ HATTSTEIN, M., DELIUS, P. *Islám: umění a architektura*, s. 149.

¹⁸ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 43.

vstupními branami do města.¹⁹ V opevněném městě byly postaveny královské paláce, vznikaly zde tržišťe i lázně a byla zde postavena také první fátimovská mešita v Káhiře, mešita al-Azhar. V Káhiře vznikalo několik čtvrtí, avšak s příchodem dalších vojáků bylo město svou rozlohou nedostatečné, a proto začaly vznikat nové čtvrti i mimo hradby Káhiry, čímž došlo k dalšímu rozšíření města.²⁰ Káhira byla s al-Fustátem spojena dopravní cestou a tato dvě města se navzájem doplňovala. Al-Fustát byl pro al-Qáhiru hospodářským, ale také obchodním zázemím, jelikož do al-Fustátu pluly obchodní lodě ze Středomoří.²¹

K postavení města Káhira se pojí také legenda, které říká, že k vybudování města měli dát pokyn astrologové, aby určili nejlepší čas pro výstavbu budoucího hlavního města Fátimovců. Okolo celého areálu, na němž mělo být město vystavěno, bylo nataženo lano, na kterém bylo připevněno množství zvonků. Ve vhodný čas měli astrologové dát pokyn, aby započala výstavba na všech místech najednou. Avšak podle legendy se tento plán zhatil díky hejnům ptáků, kteří si na lano sedali a rozzvonili zvonky. Protože tak výstavba začala prakticky nechtěně²², začali lidé přezdívat městu „*al-Karíha*“, tedy „město smůly“.²³

¹⁹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 107.

²⁰ Tamtéž, s. 43.

²¹ Tamtéž, s. 46.

²² MAZOT, S. Architecture of the Fatimid [online].

²³ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 3.

3. STAVBA MEŠITY AL-AZHAR

3.1 Význam, funkce a části mešity

Mešita je nejtypičtější architektonickou stavbou islámské architektury a vyskytuje se prakticky po celém světě. O nejčastější stavbu se pak jedná v zemích s muslimskou majoritou, tedy zejména v regionu od pásu severní Afriky, přes Arabský poloostrov, oblast Syropalestiny, území střední Asie, dále ale i v oblasti Indonésie. I když se jedná primárně o náboženskou stavbu, její funkce není jen čistě religiozní, ale také se jedná o vzdělávací, společenské a v některých případech i politické centrum.²⁴

Části mešity se dále rozdělí na vnější a vnitřní části. Mezi charakteristické vnější znaky mešity patří minarety, sloužící zejména ke svolávání k modlitbě, dále je to většinou rozlehlé nádvoří, které slouží k modlitbám či ke shromažďování věřících a další nutnou součástí je umývárna, či jen umyvadlo nebo kašna, kde mohou muslimové vykonat rituální očistu před modlitbou. Do nutných interních částí mešity řadíme zejména *mihráb*, tedy modlitební výklenek, který značí modlitební směr, neboli *qiblu*, a dále se jedná o *minbar*, což je jakési vyvýšené místo, díky němuž je pak kázání *chatíba* (kazatele) lépe slyšitelné pro věřící.²⁵

Pro vstup do mešit platí určitá pravidla, která je nutno dodržovat, a to zejména co se týká odívání. Jedná se především vhodné oblečení zahalující ramena a kotníky, dále je nutné před vstupem do mešity odložit obuv a pro ženy platí pravidlo buďto symbolického, nebo úplného zahalení vlasů, v některých mešitách je dokonce pro ženy nutností dlouhá sukně.²⁶

3.2 Původní stavba Fátimovců

Al-Azhar byla postavena jako první fátimovská mešita v Káhiře a byla vystavěna jako náboženské středisko určené zejména k muslimským pátečním modlitbám. Vyhotovením plánu výstavby mešity byl pověřen Džawhar as-Siqillí, který vypracoval architektonický projekt²⁷, a v dubnu roku 970²⁸ se začalo podle tohoto

²⁴ OSTŘANSKÝ, B. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*, s. 131.

²⁵ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 224.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 4.

projektu stavět. Mešitu situoval na jih od paláce chalífy al-Mu'izze li-Dín Alláh²⁹ a údajně byla mešita s palácem propojena jakousi podzemní chodbou, jíž se mohl panovník dostat z paláce přímo do mešity.³⁰ Výstavba byla zahájena v dubnu roku 970, stavba trvala celkem dva roky a byla dokončena v červnu 972³¹ a ve stejném roce zde byla vykonána i první páteční modlitba.³² Téměř ihned po svém vystavění a otevření si získala své význačné postavení nejen v Egyptě, ale v celém arabském světě.³³

Zpočátku se jednalo o velmi jednoduchou architektonickou stavbu – mešita byla původně vystavěna na obdélníkovém půdorysu³⁴ s rozměry 85 x 69 metrů³⁵ a jako stavební materiál byly použity cihly. Z důvodu mnohačetných přestaveb a přístaveb se do dnešní doby dochovala jen malá část původní cihlové zdi, a to ta část, která je situována na západní straně mešity.³⁶ Obdélníkový půdorys měla jak modlitební hala, tak i nádvoří, které se nachází severozápadně od modlitební haly.³⁷ Původní fátimovská modlitebna byla postavena podle vzoru dřívějších mešit stavěných v severní Africe. Charakteristické pro modlitebny v tomto regionu je tradičně postavení velké hypostylové místnosti, nejčastěji po vzoru mešity v Qajruwánu nebo v Tunisu.³⁸ Čistě fátimovským architektonickým prvkem je pak vystavění kupole nad mihrábem a také rozšířený transept vedoucí k němu. Nebylo nutností stavět oba tyto prvky, avšak v mešitě al-Azhar (stejně tak v al-Hákimově mešitě) se nachází oba dva.³⁹

Původní rozměry mešity al-Azhar byly menší a rozhodně se nepodobaly rozměrům současné stavby. Když byla mešita stavěna, nedominovala celému městu mešita, tuto úlohu hrál královský palác. V době, kdy byl al-Azhar vystavěn, byla však Káhira ještě poměrně malým městem s rozlohou přibližně okolo jednoho kilometru

²⁸ BLOOM, J., M. The Introduction of the Muqarnas into Egypt, s. 104.

²⁹ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 4.

³⁰ BIERMAN, I. A. Art and architectue in the medieval period, s. 372.

³¹ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 4.

³² MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 111.

³³ FEENEY, J. Cairo – A City Adorned [online].

³⁴ HATTSTEIN, M, DELIUS, P. *Islám: umění a architektura*, s. 147., viz. obr. 1 v obrazové příloze.

³⁵ Tamtéž, s. 150.

³⁶ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 46.

³⁷ Tamtéž, s. 49.

³⁸ MAZOT, S. Architecture of the Fatimid [online].

³⁹ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 10.

čtverečního.⁴⁰ I přes četné přestavby je však dodnes patrná úplně první, as-Siqillího stavba.⁴¹ Na několika zdech byla zachována původní, velmi precizně propracovaná štuková dekorace a stejně tak byl zachován i původní mihráb, přesněji jeho horní část.⁴² Původně měla mešita pouze jeden menší cihlový minaret, který se nacházel přibližně nad hlavním vstupem do mešity, tento minaret se však nedochoval.⁴³

Mnoho pravých artefaktů, které původně byly součástí mešity, se dnes nenachází přímo v al-Azharu, ale jsou umístěny v muzeu Islámského umění v Káhiře. Jedná se například o dřevěné dveře, které byly v mešitě nainstalovány v roce 1009 chalífou al-Hákimem, nebo také dřevěný modlitební výklenek pocházející z roku 1125, který zde nechal umístit pozdější chalífa al-Amír.⁴⁴

Jelikož Fátimovci byli šíité (hlásící se k větvi *ismá'illija*), tak i mešita al-Azhar byla původně vystavěna jako mešita ší'itská. Ovšem s příchodem Ajjúbovců (dynastie vládnoucí v Egyptě mezi lety 1171 – 1250), kteří vyznávali naopak sunnitskou odnož islámu, byly v mešitě vykonávány už jen modlitby sunnitské, které se v mešitě konají dodnes.⁴⁵

Již ve 12. století se postupně začínalo s přestavbami. Jednou z prvních a větších byla právě ve 12. století rekonstrukce za chalífy al-Háfize.⁴⁶ Celým jménem, chalífa al-Háfiz li-Dín Alláh byl snad nejvýznamnějším chalífou, jedná-li se o investice do al-Azharu za doby Fátimovců. Nechal olemovat podloubím severozápadní stanu a celé podloubí prošlo rekonstrukcí pod jeho vedením. Původní oblouky, které byly jednoduchého plného kulatého tvaru s kruhovou klenbou, nechal al-Háfiz přestavět na složitější oblouky kýlové. Tento typ oblouku svým tvarem připomíná kýl lodi, tedy její spodní část, podle kterého je i pojmenovaný. Dalším dodatkem al-Háfize bylo vytvoření takzvaného *pištáqu* na nádvoří. Jedná se o nápadnou vyšší zeď, která se nachází uprostřed sloupořadí u modlitebny. Ostatní zdi převyšuje a jejím účelem je zejména

⁴⁰ BEHRENS-ABOUSEIF, D. The al-Azhar Mosque (970) [online].

⁴¹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 113.

⁴² Tamtéž, s. 115.

⁴³ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 59.

⁴⁴ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 59.

⁴⁵ BEATTIE, A. *Cairo: a cultural history*, s. 102.

⁴⁶ MAZOT, S. Architecture of the Fatimid [online].

vizuální označení vstupu do modlitebny. Al-Háfiz nechal restaurovat i výzdobu mihrábu, kterou nechal provést ve štuku, stejně jak tomu bylo u výzdoby původní. Motivy však byly změněny, i když znovu bylo využito tradiční použití ornamentů a arabesky⁴⁷, tedy ozdobného útvaru, sloužícího zejména k výzdobě a využívající motivů akantových listů a úponků.⁴⁸

3.2.1 Pojmenování mešity al-Azhar

Mešita se měla původně jmenovat *al-Mansúrija*, podle dřívějšího hlavního města Fátimovců, tuniského města Mansúrija, které leží nedaleko Qajruwánu. Ale tento název si zachovala pouze na velmi krátkou dobu.⁴⁹ Dalším - pouze krátkodobým úspěšným názvem - bylo prosté *džámi^c al-Qáhira*, tedy Káhirská mešita⁵⁰, přičemž arabské slovo *džámi^c* se tradičně používalo jako označení mešity, která sloužila pro vykonávání velkých pátečních modliteb.⁵¹ Tento název byl mešitě dán chalífou al-Mu'izzem, který mešitu přijel v roce jejího otevření navštívit.⁵² Později, aby nedošlo k záměně této mešity s jakoukoliv jinou v nově založeném městě, byla přejmenována na současný název *al-Azhar*⁵³, k čemuž mělo dojít nejpozději za vlády druhého fátimovského panovníka vládnoucího v Egyptě, panovníka al-Azize, tedy zhruba mezi lety 975 až 976.⁵⁴ Název al-Azhar byl pravděpodobně už naprosto běžně používán k označení této mešity někdy okolo roku 1010, jelikož od tohoto roku se toto pojmenování obvykle objevuje v různých dokumentech, například v nadačních listinách.⁵⁵

Její současný název al-Azhar není dodnes úplně jasný a existuje velké množství výkladů, které vysvětlují tento název. Jedním z možných vysvětlení je její pojmenování podle přídomku Prorokovy dcery *Fátimy az-Zahrá'*.⁵⁶ I přes to, že se jedná o nejčastější výklad názvu mešity, učenci naráží na ten fakt, že kdyby as-Siqillí chtěl nazvat mešitu podle Fátimy, pojmenoval by ji tak ihned po jejím postavení, a tudíž by nemusela být

⁴⁷ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 59.

⁴⁸ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, I. díl*, s. 24.

⁴⁹ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 45.

⁵⁰ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 4.

⁵¹ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 223.

⁵² RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 53.

⁵³ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 4.

⁵⁴ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 53.

⁵⁵ BLOOM, J., M. *The Introduction of the Muqarnas into Egypt*, s. 104.

⁵⁶ BAYARD, D. *Al-Azhar: A Millenium of Muslim Learning*, s. 3.

několikrát přejmenována.⁵⁷ Další teorií je odvození jejího názvu podle *al-Qusar az-Zahira* (v překladu „velkolepé paláce“), což bylo pojmenování pro oba královské paláce, západní a východní, které se v Káhiře nacházely (do dnešní doby nebyl dochován ani jeden z nich⁵⁸). Mešita al-Azhar spadala do tohoto královského okrsku, a tak k němu byla svojí lokací připojena.⁵⁹

Způsob pojmenování, který byl použit u mešity al-Azhar, inspiroval ke jménům dalších mešit, které byly postaveny v pozdějších dobách. Jedná se například o mešitu al-Anwar, jejíž název by se mohl přeložit jako „nejzářivější“ či o další fátimovskou mešitu al-Afchar, v překladu „nejnádhernější“, kdy zde se jméno mešity odvozuje zejména od podoby samotné mešity.⁶⁰

3.3 Změny a úpravy za vlády Ajjúbovců

V roce 1171 Saláh ad-Dín, nebo také Saladin, dobyl Egypt, a tím ukončil vládu dynastie Fátimovců. Saladin by zakladatelem nové vládnoucí dynastie Ajjúbovců, jejichž hlavním náboženstvím byl islám sunnitský.⁶¹ Ihned v prvním roce panování Saladina, roku 1171, bylo na jeho nařízení zakázáno vykonávání páteční modlitby na al-Azharu⁶² a bylo povoleno jej vykonat pouze v nedaleké al-Hákimově mešitě, která byla pro tento účel výhodnější, zejména pro své rozlehlejší prostory.⁶³ Šíitský islám byl Saladinem odmítán, naopak podporoval islám sunnitský, který se téhož roku – tedy roku 1171- stal opět státním náboženstvím Egypta. Zrušením páteční modlitby prakticky postavil al-Azhar jako mešitu do druhořadé pozice a to z toho důvodu, že se pokusil vymazat dřívější vliv Fátimovců a měl snahu o to, aby se na jejich éru zapomnělo. Vzhledem k důležitosti al-Azharu bylo eliminování jejího vlivu pro Saladina jasným krokem. Dalším důvodem uzavření mešity pro páteční modlitby byl také ten fakt, že Saladin příslušel k *šáfi'iovskému madhabu*⁶⁴ (založené Muhammadem ibn Idrís aš-

⁵⁷ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 53.

⁵⁸ GRUBE, Ernst, J. *Islámské umění*, s. 68.

⁵⁹ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 53.

⁶⁰ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 53.

⁶¹ FEENEY, J. Cairo – A City Adorned [online].

⁶² RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 50.

⁶³ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

⁶⁴ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 56.

Šáfi'ím v 9. století v Káhiře a dnes patřící ke čtyřem hlavním právním školám)⁶⁵, který mimo jiné povoluje pro každou komunitu pouze jedno místo konání páteční modlitby.⁶⁶ Tento zákaz byl zrušen až v polovině 13. století mamlúckým sultánem az-Záhirem Bajbarsem.⁶⁷ K podpoře rozšíření sunnitského islámu do egyptské společnosti měly pomoci zejména madrasy⁶⁸, které Ajjúbovci stavěli jako samostatné budovy a ne jako součásti ostatních komplexů.⁶⁹ Právě do madras Ajjúbovci investovali velké množství financí.⁷⁰ Madrasy byly zpočátku soukromé školy a nespádaly do státního sektoru. Měly však většinou pevně dané učební plány a učily primárně vysoce postavené jedince, které vzdělávaly v teologii a právu.⁷¹ Naopak v ajjúbovských madrasách byli školeni úředníci, soudci a ostatní administrativní pracovníci, a vznikala tak jakási nová generace odmítající šíitské učení, které se snažili z vysokých postů úplně odstranit.⁷²

Co se týče architektury a umění, Ajjúbovci víceméně navazovali na umělecké postupy zavedené Fátimovci. Využívali kýlový oblouk, stavebním materiálem zůstaly cihly, popřípadě kámen, ale čerpali také ze syrského umění, což se projevilo zejména v dekoru.⁷³ Ajjúbovci nikdy nebyli významnými staviteli nových mešit, naopak zastávali názor, že ty, které se už v Káhiře nachází, jsou pro toto město dostačující, a proto není nutné začínat s budováním nových.⁷⁴ Za Ajjúbovců neproběhla na al-Azharu žádná rekonstrukce, jelikož Ajjúbovci odmítali poskytnout finanční prostředky na rekonstrukci budovy, ale i na podporu vzdělávací funkce mešity.⁷⁵

3.4 Přístavby za Mamlúkú

Mamlúci - jako nová vládnoucí dynastie - se dostali v Egyptě k moci v roce 1250, kdy nastoupili na trůn po předchozí dynastii Ajjúbovců.⁷⁶ Mamlúci se tradičně

⁶⁵ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 120.

⁶⁶ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 56.

⁶⁷ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

⁶⁸ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 56.

⁶⁹ FEENEY, J. *Cairo – A City Adorned* [online].

⁷⁰ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 56.

⁷¹ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 11.

⁷² RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 56.

⁷³ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 25.

⁷⁴ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 145-146.

⁷⁵ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 56.

⁷⁶ GRUBE, Ernst, J. *Islámské umění*, s. 114.

dělí na dvě vládnoucí dynastie, na ranější dynastii *bahrí*⁷⁷, vládnoucí mezi lety 1250 – 1382, a pozdější dynastii *burdží*⁷⁸, která s u moci udržela až do roku 1517, kdy byl Egypt dobyt Osmany.⁷⁹

I přes to, že mamlúcké umění přejímá mnoho prvků (fátimovských, syrských či iráckých), v průběhu času si vytvořili vlastní originální styl, vyznačující se zejména monumentalitou (patrné například u minaretů), dále vysokou zdobností pomocí kaligrafie či arabesek. Pokud jde o stavební materiál, Mamlúci sice stále využívali cihly, ale už se nejednalo o hlavní stavební materiál, tím se stal kámen.⁸⁰ Mamlúci také navazovali na ajjúbovskou tradici stavění madrasy, avšak s tím rozdílem, že pro Mamlúky bylo typické stavět madrasu současně s mešitou a spojit tyto dva komplexy do jedné budovy, jako je to patrné i na mešitě al-Azhar.⁸¹

Mnoho přestaveb proběhlo za panování az-Záhira Bajbarse (1260 – 1277)⁸², v pořadí pátého mamlúckého panovníka⁸³, který od roku 1266 financoval velké množství přestaveb a rekonstrukcí. V témže roce tento panovník opět povolil v mešitě páteční modlitbu, která byla od konce 12. století zakázána Saladinem.⁸⁴ Nejenže nechal obnovit páteční modlitbu, ale provedl několik restaurátorských prací na mešitě. Ta nejvýznamnější se týkala původního fátimovského minaretu, který nechal zničit a místo něj postavil nový a zároveň i vyšší, než byl ten předešlý.⁸⁵ Avšak za ještě významnější práce na přestavbách mešity za vlády Mamlúků jsou považovány přestavby al-Azharu za sultána Qájitbáje.⁸⁶ Sultán al-Ašraf Qájitbáj byl mamlúckým panovníkem vládnoucím v pozdějším mamlúckém období a panoval mezi lety 1468 – 1496.⁸⁷

⁷⁷ Název dynastie bahrí byla odvozena od arabského slova bahr (tedy moře), jelikož byl Nil tradičně označován jako al-Bahr a tato dynastie se původně usídlila na jednom z nilských ostrovů.

⁷⁸ Mamlúcká dynastie burdží, z arabského slova burdž (arabsky věž); jednalo se o dynastii panovníků, kteří odvozovali svůj původ od svého sídla v Káhiře, které již nebylo na Nilu, ale v káhirské citadele.

⁷⁹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 290 - 291.

⁸⁰ GRUBE, Ernst, J. *Islámské umění*, s. 115.

⁸¹ FEENEY, J. Cairo – A City Adorned [online].

⁸² RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 50.

⁸³ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 291.

⁸⁴ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 50.

⁸⁵ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

⁸⁶ MAZOT, S. Architecture of the Fatimid [online].

⁸⁷ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 291.

Památku na něj představuje kamenná vstupní brána na nádvoří a výše zmíněný minaret, který se tyčí právě nad touto branou v jejím pravém rohu. Sultán Qájitbáj provedl na al-Azharu mnoho rekonstrukcí v průběhu několika let svého panování. První proběhla v roce 1468 a další dvě následovaly v letech 1476 a 1495. Další významnou osobou, která se podílela na přestavbách al-Azharu, byl úspěšný architekt Amir Salar. Nejenže opravil mihráb v mešitě al-Azhar, ale současně s ním přestavěl i mihráby v několika dalších mešitách, jako například v mešitě Ibn Tulúna nebo v mešitě °Amra. Je patrné, že se na těchto třech místech jedná o práci Salara, jelikož jsou si všechny tyto tři mihráby svým zhotovením velmi podobné.⁸⁸

3.5 Změny za Osmanů

V roce 1517 byl Egypt dobyt Osmany a jak pro samotnou zemi, tak pro Káhiru to znamenalo zejména ztrátu významného postavení, jelikož se z Káhiry jakožto hlavního města stalo pouhé provinční město v područí osmanského sultána. V průběhu osmanské nadvlády, která v Egyptě trvala mezi lety 1517 do roku 1798, se zde vystřídalo velké množství místodržících, kteří měli na starost správu této provincie.⁸⁹ Už od počátku mešita al-Azhar sloužila primárně jako mešita a sekundárně jakožto škola. Výuka se zde konala již od počátku otevření al-Azharu, ale tato sekundární funkce byla v průběhu staletí velmi redukována, až byla nakonec úplně zrušena a v současnosti slouží mešita pouze k modlitbě.⁹⁰ Během osmanské nadvlády v Egyptě byl religiózní význam mešity potlačen, je zdůrazňována především její význam jako jedné z nejvýznamnějších univerzit celého arabského světa. I v současnosti stojí al-Azhar na předním místě mezi univerzitami poskytujícími náboženské a univerzitní vzdělání.⁹¹

I v průběhu osmanské nadvlády proběhlo na mešitě al-Azhar velké množství rekonstrukcí. Jednalo se zejména zvětšování samotného areálu mešity a z toho důvodu bylo zničeno mnoho okolních budov, které byly zbourány, aby vznikl dostatečný prostor pro její rozšíření. K obdobným změnám, kdy bylo nutné zbourat okolní domy

⁸⁸ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

⁸⁹ Tamtéž, s. 27.

⁹⁰ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 111.

⁹¹ MAZOT, S. *Architecture of the Fatimid* [online].

sousedící s mešitou, docházelo zejména v průběhu 18. a 19. století.⁹² Osmané v Káhiře nechávali stavět celkem tři typy mešit. Prvním typem byly mešity čistě osmanské, jako je například mešita Sulejmána Paši. Druhým typem byla jakási kombinace prvků osmanských a předchozích stavebních slohů, kdy byl přejímán například dekor, a posledním třetím typem bylo přistavování osmanských architektonických prvků k již stojící mešitě. Právě tento třetí typ se promítl na mešitě al-Azhar, kdy samotný architektonický projekt nebyl narušen, ale buď k němu byly připojeny další prvky, nebo ty původní byly obnoveny či restaurovány.⁹³ Množství stavebních slohů, které se na mešitě promítly, je možné zaznamenat hned na první pohled na průčelní fasádu mešity. Ta by se dala rozdělit na levé a pravé křídlo, přičemž jejím dělítkem je hlavní vstupní brána, Báb al-Muzajnin. Levé křídlo bylo přistavěno architektem Chedívem Tawfiqem a to ke konci 19. století, přesněji v roce 1888, zatímco pravá strana průčelí je dílem pozdějším, jehož autorem je Chedív Abbás Hilmí, a pochází z roku 1894. I když byla fasáda, zejména na svém pravém křídle, barevně upravena, celkově si komplex mešity zanechává barevnost poměrně střízlivou.⁹⁴

Emír Abd ar-Rahmán Katchudá byl osmanským šlechticem, který se zasloužil o nejvíce změn na al-Azharu za panování osmanských sultánů. U madrasy emíra Tajbarse, která je také součástí komplexu mešity, nechal vytvořit novou fasádu a k mešitě přistavěl tři minarety, ze kterých se do dnešní doby dochoval pouze jediný. Nicméně největším přínosem bylo v roce 1753 další zvětšení dosavadní modlitebny, k níž byla přistavěna další místnost, navazující na již stojící modlitebnu. V jihovýchodním rohu tohoto nového prostoru si navíc nechal postavit monumentální hrobku. Snad nejviditelnější prací, kterou za sebou Katchudá zanechal, je hlavní vstupní brána do mešity.⁹⁵ Díky všem svým přístavbám se Katchudovi povedlo zvětšit komplex mešity až dvojnásobně.⁹⁶

⁹² RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 46.

⁹³ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 28.

⁹⁴ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 151.

⁹⁵ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 62.

⁹⁶ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 154.

4. JEDNOTLIVÉ ČÁSTI MEŠITY AL-AZHAR

Mešita al-Azhar by se dala rozdělit na několik částí – jedná se o nádvoří, modlitební halu, mihráb, minarety, několik vstupních bran, které do komplexu vedou, a také přistavěné madrasy. V následující kapitole se budu zabývat těmito architektonickými prvky, jejich popisem a historickým vývojem.

4.1 Nádvoří

Nádvoří, *sahn* je obdélníkového půdorysu⁹⁷, bylo vystavěné už za Fátimovců v 10. století, a i přes to, že prošlo mnohými přestavbami, původní rozměry byly a jsou zanechány beze změny dodnes.⁹⁸ Nádvoří je dlážděné bílými mramorovými dlaždicemi, které jsou pravidelného čtvercového tvaru, a po svém celém obvodu ho lemují podloubí.⁹⁹ Původně bylo lemováno jen ze svých tří stran, ale v době mnohočetných přestaveb bylo přidáno i podloubí na čtvrté, poslední volné straně nádvoří, a tak je dodnes lemováno ze všech čtyř stran.¹⁰⁰ Tato arkáda, která je na jedné straně otevřená do prostoru a druhou stranou přiléhá k budově, se nazývá *riwáq*¹⁰¹ a jedná se o typický prvek islámské architektury¹⁰², který tradičně lemují nádvoří mešit.¹⁰³ Portál, nacházející se na *riwáqu* označující qiblovou stěnu, je nápadnější a ihned rozeznatelný, zejména díky své výšce, neboť portál svou výškou *riwáq* mírně převyšuje.¹⁰⁴ Současně s tím jej po obou stranách lemují tři sloupy (což je odlišné od zbytku nádvoří, kde stojí sloupy samostatně)¹⁰⁵, dále má odlišné cimbuří a z přiléhajícího *riwáqu* jakoby vystupuje. Ve své horní části má tři otvory či okna, díky kterým je lépe viditelná kupole.¹⁰⁶ Tento portál se označuje jako takzvaný *pištáq*¹⁰⁷ a jedná se o iránské

⁹⁷ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 113.

⁹⁸ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153., viz. obr. 2 v obrazové příloze.

⁹⁹ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 47.

¹⁰⁰ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 113.

¹⁰¹ Viz. obr. 3 a obr. 4 v obrazové příloze.

¹⁰² PETERSEN, A. *Dictionary of Islamic Architecture*, s. 246.

¹⁰³ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 301.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 113.

¹⁰⁵ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 55.

¹⁰⁶ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, patrně z fotky na s. 111.

označení pro vstupní portál do budovy. Je pro něj typický masivní vysoký obdélníkový rám, který může být zdobený kaligrafií či vykládaný mozaikou a v němž je vsazen oblouk pro možný vstup.¹⁰⁸ Typ oblouku, který byl využit nejen na riwáqu, ale také na pištáqu, se označuje jako takzvaný kýlový oblouk, či také někdy jako oblouk perský, a je charakteristický svým výrazným špičatým zakončením.¹⁰⁹

Riwáqy jsou ze své vnější otevřené stany – tedy ze strany viditelné z nádvoří - zdobeny dekorativními slepými rozetami zhotovenými štukem a povrchními výklenky zhotovenými štukem. Oba tyto dekorativní prvky jsou lemovány kúfickými nápisy vyvedenými ve florální podobě. Výklenky jsou zakončeny, stejně jako podloubí, kýlovým obloukem.¹¹⁰ Tyto dva elementy však nebyly původně součástí výzdoby. Jako první byly přidány výše zmíněné symbolické výklenky a to v roce 1138 chalífou al-Háfizem při jedné z pozdějších přestaveb¹¹¹, v roce 1891 byly částečně předělány a pravděpodobně nemají tutéž podobu, jakou měly za al-Háfize. Rozety byly přidány o několik století později- až v roce 1893.¹¹² Cimbuří, zhotovené z kamene¹¹³, které lemuje riwáq po celém obvodu nádvoří, má tvar jakéhosi stupňovitého trojúhelníku na děrovaném pásu zdobeném ornamentálním vzorem. Dokonce existuje hypotéza, která tvrdí, že se tento typ cimbuří poté stal vzorem pro pozdější evropská středověká cimbuří.¹¹⁴

První rozsáhlé přestavby začaly už po roce 1125 za panovníka al-Amíra, nicméně se nejednalo o zvlášť význačné přestavby. Nádvoří, jak vypadá dnes, je dílem právě al-Háfize, který sponzoroval největší množství přestaveb na mešitě. Díky

¹⁰⁷ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 111. I když se pištáq objevuje zejména v architektuře typické pro střední Asii, zejména pak pro architekturu íránskou. Na al-Azharu byl však využit v menších rozměrech, než je běžné právě pro původní stredoasijskou oblast.

¹⁰⁸ PETERSEN, A. *Dictionary of Islamic Architecture*, s. 234.

¹⁰⁹ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 47.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 47.

¹¹¹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153., viz. obr. 5 – obr. 9 v obrazové příloze.

¹¹² RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 47.

¹¹³ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 55.

¹¹⁴ Muslim Heritage. *Architecture of al-Azhar* [online].

obehnanému nádvoří podloubím ze všech čtyř stran a také díky opakujícím se vzorům na něm se al-Háfizovi povedlo sjednotit vzhled nádvoří a vytvořit z něj kompaktní celek.¹¹⁵

Brána sultána Qájitbáje je hlavním vstupním portálem na nádvoří.¹¹⁶ Tato brána je postavena z kamene a je zdobena precizně vytesanými geometrickými tvary.¹¹⁷ Stavba byla započata v roce 1469 a stylisticky spadá do pozdního mamlúckého období, což je patrné nejen díky preciznímu *muqarnasu*¹¹⁸ ve vrchní části brány, ale také díky cimbuří.¹¹⁹ *Muqarnasy* jsou vysoce zdobným prvkem islámské architektury a většinou se používají jak z praktických důvodů, protože umožňují lepší přechody ploch, tak z důvodů estetických. Zde na této bráně jsou *muqarnasy* vyhotoveny jako takzvaná stalaktitová klenba, která je pojmenovaná právě díky stalaktitu, podle kterého tato klenba vypadá.¹²⁰ Při pohledu vpravo nahoru nad bránu je zde vidět minaret, který byl k mešitě přistavěn roku 1475 a je pojmenovaný po svém staviteli, sultánu Qájitbáji.¹²¹

Z nádvoří vede kolmá vyvýšená hlavní loď, která vede přímo k *mihrábu*, modlitebnímu výklenku.¹²² Vyvýšená je proto, aby lépe vizuálně označila *qiblu*.¹²³ Na začátku i konci této lodě se nachází dvě kupole – první, vystavěna přesně nad *mihrábem*, označuje jeho umístění a současně s tím i *qiblu*.¹²⁴ Umístění kupole nad *mihrábem* je jednou z fátimovských architektonických inovací, kterou si s sebou přinesli na území Egypta.¹²⁵ Druhá se nachází hned na začátku lodi a slouží víceméně jen k zesílení významu této vyvýšené lodě.¹²⁶ Fátimovská kupole je částečně vidět už z nádvoří a byla rovněž přidána al-Háfizem.¹²⁷ Prvek výstavby dvou kupolí ohraničujících transept byl vybudován opět po vzoru mešity v Qajruwánu.¹²⁸

¹¹⁵ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 50.

¹¹⁶ Viz. obr. 10 a obr. 11 v obrazové příloze.

¹¹⁷ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

¹¹⁸ Viz. obr. 12 v obrazové příloze.

¹¹⁹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

¹²⁰ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, II. díl*, s. 618.

¹²¹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 151.

¹²² MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 115.

¹²³ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 48.

¹²⁴ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 115.

¹²⁵ Tamtéž, s. 113.

¹²⁶ Tamtéž, s. 115.

¹²⁷ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153.

¹²⁸ GRUBE, Ernst, J. *Islámské umění*, s. 68.

V průběhu 18. století, kdy byl Egypt pod francouzskou okupací, došlo v roce 1798 k vyhocení nespokojenosti s francouzskou nadvládou a vrcholem střetu bylo nařízení Napoleona Bonaparte k útoku na al-Azhar, díky čemuž bylo zničeno zejména nádvoří, ale i původní vstupní portál. Nádvoří a i celá mešita pak byla později opravena a rekonstruována za vlády Muhammada Alího, nicméně byl nenávratně ztracen původní vzhled.¹²⁹

4.2 Modlitební síň

Modlitební síň v mešitě al-Azhar je velká hypostylová, uzavřená místnost s rozměry 85 metrů po delší a 24 metrů po kratší straně¹³⁰ a byla - stejně jako nádvoří - vystavěna podle plánů prvotního stavitele Džawhara.¹³¹ Modlitebna jako hypostylová místnost byla vystavěna podle vzoru mešit v Qajruwánu a v Tunisu, jedná se tedy o rozlehlou místnost, jež díky množství sloupů tvoří velkou sloupovou síň.¹³² V celé modlitebně se nachází arkády, spojené mezi sebou dřevěnými trámy, které jsou do nich zapuštěny v části nad hlavicemi sloupů. Na těchto trámech jsou rovněž zavěšeny v celé modlitebně mešitní lampy.¹³³

Rovnoběžně se stěnou, na které se nachází mihráb, vede celkem pět lodí, které byly tímto způsobem vystavěny už za původních plánů.¹³⁴ Pětici lodí svíse protíná hlavní, transverzální ulička, vedoucí přímo k mihrábu¹³⁵ a je od ostatních odlišena nejen svou výškou, ale zároveň i šířkou.¹³⁶ Tato ulička vede přes celou modlitebnu, od vstupu až k mihrábu, a takto kříží ostatní uličky přímo ve středu modlitebny. Nejedná se však o ojedinělý prvek, taková ulička byla typickým stavebním prvkem severoafrické tradice a nachází se v mnoha mešitách v tomto regionu.¹³⁷ Její výstavba byla provedena hned z několika důvodů: prvním bylo lepší osvětlení modlitebny a druhým – tím

¹²⁹ Muslim Heritage. Architecture of al-Azhar [online].

¹³⁰ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 47.

¹³¹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153.

¹³² HATTSTEIN, M, DELIUS, P. *Islám: umění a architektura*, s. 147.

¹³³ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 54., viz. obr. 13 a 14 v obrazové příloze.

¹³⁴ HATTSTEIN, M, DELIUS, P. *Islám: umění a architektura*, s. 147.

¹³⁵ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 47., viditelná dobře na obr. 9 v obrazové příloze.

¹³⁶ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153.

¹³⁷ Muslim Heritage. Architecture of al-Azhar [online].

podstatnějším - důvodem je optické vyznačení¹³⁸, současně s tím také optické zvětšení mihrábu, a tím ještě větší posílení jeho důležitosti.¹³⁹

Zdi jsou bohatě zdobeny nákladným štukem,¹⁴⁰ a přestože se nejedná o originální prvek, při pozdějších rekonstrukcích se dbalo na zachování jejich původního vzhledu.¹⁴¹ Je však patrné, že štuková výzdoba jednotlivých prvků (okna, mihráb a okolní zdivo), k sobě stylisticky nepatří. Je to zaviněno mnohočetnými opravami, kterými mešita prošla. Doposud není úplně jasné, které z těchto částí jsou původní, které byly restaurovány, a nebylo dosud ani provedeno časové seřazení těchto štukových výzdob.¹⁴² Štuková výzdoba přitom obsahuje velké množství bohatých florálních a organických motivů, v nichž se nejčastěji opakuje motiv vinné révy, palmet či také palmových stromů. Součástí je také využití kúfického písma, které se většinou objevuje hlavně při lemování okrajů této štukové výzdoby.¹⁴³ Modlitebnu po celé její šíři i délce pokrývá koberec, kterým byla zem modlitebny pokryta v roce 1999. Na červeném koberci je vyobrazen opakující se zlatý vzor modlitebního výklenku.¹⁴⁴

Za touto původní fátimovskou modlitebnou se nachází místnost, která byla k mešitě přistavěna za vlády osmanského panovníka Abd ar-Rahmána Katchudá v polovině 18. století - v roce 1751 - a podstatně tím mešitu zvětšila. Tato přistavěná místnost, také obdélníkového tvaru, byla menší jak rozměry, které jsou 69 metrů po své delší straně a 20 metrů po kratší straně, tak i počtem uliček, kdy místo pěti byla vystavěna pouze čtyř-uličková hala. I tato místnost prošla rekonstrukcí a to vcelku brzy od svého prvního postavení - v roce 1888, tentokrát pod vedením architekta Chedíva Tawfíqa.¹⁴⁵ Katchudá vystavěním této místnosti, která není postavena rovnoběžně s modlitební halou, narušil původní symetrii modlitebny, podle níž byla prvotně vystavěna. To se promítlo také na transversální uličce, vedoucí k mihrábu, která se díky přistavění tohoto prostoru, opticky nenachází ve středu modlitebny.¹⁴⁶ I zde byl

¹³⁸ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 48.

¹³⁹ BEHRENS-ABOUSEIF, D. The al-Azhar Mosque (970) [online].

¹⁴⁰ Viz. obr.15 a 16 v obrazové příloze.

¹⁴¹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153.

¹⁴² BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

¹⁴³ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 53.

¹⁴⁴ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153.

¹⁴⁵ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 48.

¹⁴⁶ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 54.

vystavěn mihráb, který však neslouží k modlitbám, protože je vychýlen od modlitebního směru o zhruba 10 metrů, a proto se modlitby směřují podle výklenku v původní modlitebně.¹⁴⁷ Z uvedené místnosti se dá navíc vejít do dalších dvou částí přiléhajících k mešitě a to do madrasy Džawhara al-Qanaqbá'ího, nacházející se ve východním rohu místnosti, a také do dvou hrobek – ve východní části hrobka mystika, žijícího v 16. století, Sitta Náfise al-Bakríja a na protilehlé straně hrobka osmanského sultána Abd ar-Rahmána Katchudá, stavitele této haly.¹⁴⁸ Z tohoto prostoru je možné vyjít ven z mešity a to jednou ze vstupních bran, konkrétně bránou Báb aš-Šurba.¹⁴⁹

4.3 Mihráb

Arabským slovem *mihráb* se označuje modlitební výklenek, který je nutnou součástí každé mešity, neboť označuje *qiblu*, tedy modlitební směr směrem k Mekce, ale současně s tím by měl sloužit také k připomenutí stálé přítomnosti proroka Muhammada.¹⁵⁰ V samotné mešitě al-Azhar se nachází několik mihrábů. První, původní a také nejstarší mihráb byl vystavěn zakladatelem mešity, Džawharem as-Siqillím. Dalším mihrábem je pak mihráb v hale připojené osmanským panovníkem Abd ar-Rahmánem Katchudou. Dekorace tohoto mihrábu¹⁵¹ je tvořena z části skleněnou mozaikou a zčásti vykládaná barevným mramorem.¹⁵² Ostatní výklenky jsou součástí madras, které byly vystavěny původně jako menší mešity a připojením k al-Azharu se z nich staly madrasy. Proto je možné mihráby v mešitě najít také v madrase emíra Tajbarse nebo v madrase emíra Aqburghá a každý je svým provedením i využitým materiálem odlišný.

4.3.1 Původní Džawharův mihráb

Mihráb nacházející se v mešitě al-Azhar je viditelný již při příchodu do samotné modlitebny, jelikož se nachází na protilehlé zdi od vstupních dveří a zároveň přímo naproti nim. Tento modlitební výklenek je tradičního půlkruhového tvaru a po obou stranách se nachází mramorové sloupy, které výklenek ohraničují. Z fotografií mihrábu,

¹⁴⁷ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 48.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 48-49.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 49.

¹⁵⁰ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, II. díl*, s. 602.

¹⁵¹ Viz. obr. 22 a obr. 23.

¹⁵² WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

pocházejících z konce 20. století, je patrné, že současný vzhled výklenku neodpovídá dřívějšímu fátimovskému i pozdějšímu mamlúckému, ale byl také přestavěn. Informace o důvodu či o datu takovéto rekonstrukce, která vedla k současnému vzhledu mihrábu, bohužel nejsou k dispozici a nejsou uvedeny žádné bližší záznamy.¹⁵³

Mihráb nese jméno po staviteli této mešity, Džawharovi as-Siqillí. Vrchní část Džawharova mihrábu¹⁵⁴ je štukovaná, zdobená jemnými zlatými nápisy v kufickém písmu s rostlinnými motivy.¹⁵⁵ Typ písma, které je zde použito, se také označuje jako fátimovské kufické písmo či rostlinné kufické písmo, jehož použití bylo charakteristické při dekoraci stěn či ostatních částí fátimovských mešit. Tento typ písma je velmi zdobný, využívá bohatých florálních motivů.¹⁵⁶ Jedná se zejména o listy vinné révy, či palmy, jak je na Džawharově mihrábu patrné.¹⁵⁷ Tato výzdoba se datuje do doby Fátimovců, konkrétně byla zhotovena při rekonstrukcích, které probíhaly opět pod vedením al-Háfize.¹⁵⁸ Navíc tyto nápisy jsou fakticky jediným dekoračním prvkem, který je doložený jako čistě fátimovský.¹⁵⁹ V roce 1303 došlo v Káhiře k zemětřesení, které poškodilo některé části mešity, zejména pak vrchní část mihrábu. Na jeho opravě pracoval architekt Amir Salar, který musel celou štukovanou výzdobu odstranit a vytvořit pro mihráb kompletně novou.¹⁶⁰

Horní klenutá část mihrábu se nazývá kápě.¹⁶¹ Jedná se o jednoduchou klenbu, která je pravidelného tvaru a je nutnou součástí každého modlitebního výklenku.¹⁶² Kápě je zdobena florálními motivy, v horní prostřední části zdobená palmetou¹⁶³, vše vyvedené ve zlato-bílé barvě.¹⁶⁴ Uvnitř mihrábu se prolínají motivy svitků a palmet, což

¹⁵³ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 48.

¹⁵⁴ Viz. obr. 18 – obr. 21 v obrazové příloze.

¹⁵⁵ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 116.

¹⁵⁶ Stars in Symmetry. History – The Kufic Script [online].

¹⁵⁷ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 133.

¹⁵⁸ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 48.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 64.

¹⁶⁰ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153.

¹⁶¹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 116.

¹⁶² DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, I. díl*, s. 471.

¹⁶³ patrné na obr. 16 v obrazové příloze.

¹⁶⁴ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 116.

nebyly obvykle využívané motivy v islámské architektuře, spíše se jedná o motiv převzatý z byzantského dekoru, kde se s ním setkáváme daleko častěji a běžně.¹⁶⁵ Využití byzantských prvků bylo pro Fátimovce v dekoru typické a již od počátku těchto motivů využívali. Kromě byzantských přejímali také koptské prvky, které se do Káhiry dostaly prostřednictvím mnoha řemeslníků nejen z Egypta, ale také z různých částí světa.¹⁶⁶ Kápe mihrábu je lemována dvěma laločnatými oblouky. Jsou navíc obohaceny vysoce zdobným kufickým písmem, což je typickým druhem písma pro pozdně fátimovské období, do kterého právě chalífu al-Háfize řadíme.¹⁶⁷ Z obou dvou stran mihráb lemují dva sloupy vyrobené z mramoru. Za raného období panování Mamlúků (přesné datum není známo) bylo k mihrábu přidáno mramorové obložení.¹⁶⁸

Avšak i současný vzhled mihrábu si prošel několika rekonstrukcemi. Původně měl spodní část zdobenou svislými červenými, černými a bílými pruhy. Tyto tři barvy měly symbolizovat božskou sílu, jak je i uvedeno v koránu¹⁶⁹:

„Což nevidíš, jak Bůh z nebe vodu sesílá, jejíž pomocí dáváme vyrůst plodům rozličných druhů? A na horách jsou pruhy bílé a červené a různobarevné i temně černé.“¹⁷⁰

Ve zdobení mihrábu dále můžeme najít znázorněné listy a květy, symbolizující korunu stromu, což se, stejně jako barevnost, odkazuje opět na korán:

„Což neviděls, jak Bůh uvádí podobenství o slovu dobrém? Je jako strom výtečný, jehož kořen je pevný a k nebesům se pne jeho větvoví.“¹⁷¹

Stěna, na které se mihráb nachází, je jedinou zachovalou a původní částí mešity datující se do 14. století, jinak všechny ostatní části byly změněny z důvodu četných přestaveb v průběhu staletí.¹⁷²

¹⁶⁵ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 9.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 59.

¹⁶⁸ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 48.

¹⁶⁹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

¹⁷⁰ Korán, 35:26, s. 393.

¹⁷¹ Korán, 14:24, s. 393.

¹⁷² WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

4.4 Minarety

Pro Fátimovce nebyl minaret tak podstatným a důležitým stavebním prvkem¹⁷³, proto se někdy stávalo, že minarety u mešity úplně chyběly.¹⁷⁴ Proto se za jejich doby stavěly nejčastěji pouze malé minarety, které byly nejčastěji situovány do blízkosti vstupní brány nebo přímo nad ni. Důležitou součástí se minarety staly zejména za vlády dynastie Mamlúků, a proto minarety, které můžeme u al-Azharu vidět dnes, jsou z většiny mamlúckým dodatkem.¹⁷⁵ Al-Azhar má celkem čtyři minarety, z čehož tři minarety - minaret Qájitbáje, minaret al-Ghúrího a minaret nad madrasou Aqburghyjsou mamlúcké¹⁷⁶ a nachází se přímo u hlavního vstupu do mešity. Poslední čtvrtý minaret, minaret Abd ar-Rahmána Katchudá, nacházející se blízko brány Báb as-Sa'ída, je minaretem osmanským.¹⁷⁷ Všechny tyto minarety jsou dodnes dochovány.¹⁷⁸

Snad nejvíce přestaveb, které byly vykonávány na al-Azharu, se týkalo zejména minaretů¹⁷⁹, přičemž zmínky o těchto přestavbách jsou zaznamenány především ve starých kronikách. V záznamech však častokrát chybí bližší popis buďto data, či samotného vzhledu minaretu, a často se jedná pouze o jednovětou strohou zmínku.¹⁸⁰ Ačkoliv se předpokládá, že al-Azhar měl od počátku minaret, první informace o něm pochází až z konce 13. století, z kroniky vydané okolo roku 1280, kde je zmíněna přestavba minaretu v době soudce Sadra ad-Dín. Vedly se spory o identifikaci této osoby, jelikož byli nalezeni dva soudci stejného jména, ale předpokládá se, že se jednalo o hanafíjského soudce, který úzce spolupracoval s panovníkem az-Záhirem Bajbarsem, autorem mnoha rekonstrukcí na mešitě.¹⁸¹ Další přestavbu minaretu měl - podle kroniky pocházející z roku 1430 - vykonat panovník Barqúq, avšak tato zmínka je právě příkladem, kdy postrádáme jak přesné datum (které se uvádí někdy okolo roku 1397), ale současně i další informace jako místo výstavby či vzhled

¹⁷³ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 115.

¹⁷⁴ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, I. díl*, s. 266.

¹⁷⁵ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 115.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 116.

¹⁷⁷ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 154.

¹⁷⁸ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 116.

¹⁷⁹ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

¹⁸⁰ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 51.

¹⁸¹ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 50.

samotného minaretu. Leč podle stejného zdroje musel být původní minaret hned roku 1414 zbořen, pravděpodobně z nedostatečné stability minaretu, kdy hrozilo jeho spadnutí.¹⁸² Stejně tak měl být minaret nahrazen v roce 1424, avšak i projekt byl neúspěšný a i zmíněný minaret byl nakonec zničen. Je oprávněné se domnívat, že neúspěch projektů či staveb byl zpravidla zapříčiněn nesvědomitou prací najímaných architektů, použitím nekvalitního stavebního materiálu či nedodržením správných technologických postupů.¹⁸³

4.4.1 Qájitbájův minaret

Qájitbájův minaret¹⁸⁴ je jedním ze čtyř dochovaných minaretů a nachází se přímo u hlavního vstupu na nádvoří.¹⁸⁵ Počátek jeho výstavby se datuje od roku 1432¹⁸⁶, ale byl dostavěn až roku 1483 (dle jiného zdroje roku 1475¹⁸⁷ a dle jiného zase 1495¹⁸⁸).¹⁸⁹ Nachází se přímo nad bránou sultána Qájitbáje a stejně jako samotná brána, tak i minaret nese jméno svého stavitele.¹⁹⁰ Předpokládá se, že tento minaret je situován na přibližně stejném místě, kde se mohl s největší pravděpodobností nacházet úplně první, fátimovský minaret. Kvůli tomu, aby mohl minaret dosahovat takové výšky, a tím mohl splnit nároky Mamlúků na velikost minaretu, byl vystavěn na masivní základně, což umožnilo právě jeho zvýšení.¹⁹¹ Minaret Qájitbáje má navíc dvoje schodiště – jedno pro stoupaní nahoru a druhé pro sestupování dolů z minaretu a obě schodiště se nachází uvnitř minaretu.¹⁹² Tento kamenný minaret se skládá celkem ze tří ochozů, přičemž pod každým ochozem se nachází muqarnasy.¹⁹³ Minaret je osmibokého tvaru až k druhému ochozu, kde se jeho tvar mění na jednoduchý válcový¹⁹⁴ s tím, že takovéto vyhotovení navazuje zřejmě na tradici převzatou

¹⁸² RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 51.

¹⁸³ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 60.

¹⁸⁴ Viz. obr. 24 – obr. 26 v obrazové příloze.

¹⁸⁵ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 154.

¹⁸⁶ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 51.

¹⁸⁷ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

¹⁸⁸ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 51.

¹⁸⁹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 116.

¹⁹⁰ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

¹⁹¹ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 51.

¹⁹² WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 154.

¹⁹³ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 55., dobře viditelné na obr. 21 v obrazové příloze.

¹⁹⁴ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 55.

z helénistického umění.¹⁹⁵ V části pod prvním ochozem je zdobený vytesanými kýlovými oblouky stojícími na třech sloupech a ze všech tří částí se jedná o nejzdobnější část minaretu. Prostřední část je zdobena pouze geometrickými ornamenty a horní část je zhotovena pouze z kamenných kvádrů, ve kterých jsou vytesána čtyři okna. Qájitbájův minaret je ukončen kopulí cibulovitého tvaru.¹⁹⁶ Představuje typický minaret, které byly stavěny v Egyptě v průběhu 15. století.¹⁹⁷

4.4.2 Minaret al-Ghúrího

Minaret al-Ghúrího¹⁹⁸, vybudovaný mamlúckým sultánem al-Ašrafem Qansúh al-Ghúrí, je podstatně mohutnější i vyšší než Qájitbájův minaret. Byl postavený i o něco později, v roce 1510¹⁹⁹, a je jedinečný rozdvojením na svém vrcholu. Tento minaret, stejně jako minaret Qájitbáje, má dvě schodiště – jedno pro stoupání a druhé pro sestupování.²⁰⁰ Základna al-Ghúrího minaretu je sice čtvercová, ale samotný minaret má pak osmiboký tvar. Na minaretu se nachází pouze dva ochozy, ze spodní strany zdobené muqarnasy. Pod prvním ochozem jsou opět vytesané kýlové oblouky. Prostřední část je vykládaná modrou kameninou, která je však na minaretu - díky stáří - viditelná jen při značně soustředěném pozorování. Al-Ghúrího minaret je zakončen dvěma obdélníkovými věžemi, na nichž jsou také kupole cibulovitého tvaru.²⁰¹

4.4.3 Minaret emíra Aqburghá

Minaret emíra Aqburghá²⁰² se nachází přímo nad stejnojmennou madrasou v mešitě. Je rovněž vystavěn jako osmiboký a byl, stejně jako kupole nad touto madrasou, přestavěn Katchudou za doby osmanské nadvlády.²⁰³

¹⁹⁵ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, II. díl*, s. 606.

¹⁹⁶ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 55.

¹⁹⁷ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, II. díl*, s. 606.

¹⁹⁸ Viz obr. 27 a obr. 28 v obrazové příloze.

¹⁹⁹ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 116.

²⁰⁰ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 154.

²⁰¹ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 55.

²⁰² Viz obr. 29 a obr. 30 v obrazové příloze.

²⁰³ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 55-56.

4.5 Vstupní brány

Do mešity al-Azhar se dá vejít celkem třemi vstupními branami. Jedná se o bránu Báb al-Muzajnín, která je současným hlavním vstupním portálem, a dále brány Báb as-Sa'ída a Báb aš-Šurba. I když má mešita tři vchody, jsou většinou Báb as-Sa'ída a Báb aš-Šurba zavřené, a tak je možný průchodu pouze branou hlavní.

4.5.1 Báb al-Muzajnín

Báb al-Muzajnín²⁰⁴ je kamenná brána obdélníkového tvaru, vystavěná někdy v polovině osmnáctého století (předpokládá se někdy mezi lety 1753 – 1754²⁰⁵) osmanským architektem Abd ar-Rahmánem Katchudou. Bránou je možno do mešity vstoupit mozaikami zdobeným dvojitým portálem, jehož součástí jsou dva oblouky typu půlkruhového²⁰⁶, a od své výstavby až dodnes je hlavním vstupem do mešity.²⁰⁷ Nad dvěma oblouky se nachází bohatě zdobený vlys, vyvedený v červeno-modro-zlaté barvě, který je zdobený zejména florálními motivy jako je cypřiš nebo palmové stromy.²⁰⁸ Název této brány v překladu znamená „brána holičů“, byla takto pojmenována z toho důvodu, že právě před touto branou si nechávali studenti před nástupem do prvního ročníku holiť své hlavy.²⁰⁹ Brána byla údajně postavena tak, aby znemožňovala létání ptáků do mešity, bránila jejich uhnízdění i případnému znečištění modlitebních prostor.²¹⁰

4.5.2 Báb as-Sa'ída

Báb as-Sa'ída byla také vystavěna Abd ar-Rahmánem Katchudou ve stejnou dobu jako hlavní vstupní brána Báb al-Muzajnín. Nachází se na západní straně mešity a stylisticky se shoduje s hlavní bránou, a tak je jí ve svém provedení velmi podobná. Pojmenována byla obyvatel Horního Egypta, kterým se tradičně říkalo as-Sa'íd.²¹¹

²⁰⁴ Viz. obr. 32 a obr. 33 v obrazové příloze.

²⁰⁵ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 30.

²⁰⁶ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 54.

²⁰⁷ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 46.

²⁰⁸ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 54.

²⁰⁹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 151.

²¹⁰ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 62.

²¹¹ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 49.

4.5.3 Báb aš-Šurba

Báb aš-Šurba, nacházející se napravo od mauzolea Sitta Náfise al-Bakríja, získala své jméno podle rýžové polévky, která byla touto branou přinášena studentům do vnitřních prostor al-Azharu. Byla vystavěna současně s modlitebnou postavenou Abd ar-Rahmánem Katchudá, a stala se tak dalším vstupem do mešity.²¹²

4.6 Madrasy

V samotné budově mešity se nachází také tři *madrasy*²¹³, tedy školy poskytující náboženské učení, zejména teologii, ale také například právo.²¹⁴ Slovo madrasa v arabštině znamená „místo, kde se učí/provádí výuka“ a jedněmi z prvních madras, které byly vybudovány na území Egypta, byly právě madrasy připojené ke komplexu mešity al-Azhar. V té době ale budování madras nebylo běžným jevem, k největšímu rozmachu budování madras docházelo až na konci 11. století.²¹⁵ Některé madrasy byly také stavěny s modlitebním výklenkem či modlitebnou, ale to bylo možné pouze v madrasách samostatně stojících. I přes to, že madrasy přilehlé k mešitě al-Azhar jsou podstatně menší, je v nich možné nalézt například hrobku zakladatele samotné madrasy, jako je tomu například u madrasy Džawhara al-Qanaqbá'ího, kdy právě stavění hrodek zakladatele bylo pro madrasy typické.²¹⁶ Zároveň se v al-Azharu nachází také hrobka stavitele Abd ar-Rahmána Katchudá.²¹⁷

Všechny tři madrasy nacházející se v mešitě al-Azhar jsou původně vystavěny jako mamlúcké. Když byly v průběhu 14. – 15. století stavěny, byly zbudovány jako takzvaná *zijáda*.²¹⁸ Tímto termínem se tradičně označuje zvětšení komplexu zejména páteční mešity, kdy se k původnímu komplexu přistaví další část či se rozšíří samotná

²¹² RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 49.

²¹³ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta, s. 116.

²¹⁴ OSTŘANSKÝ, B. Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti, s. 198.

²¹⁵ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta, s. 153.

²¹⁶ DUDÁK, V. a kol. Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, II. díl, s. 576.

²¹⁷ WILLIAMS, C. Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide, s. 153.

²¹⁸ Tamtéž, s. 151 - 152.

mešita. K takovýmto stavebním úpravám docházelo v islámské architektuře zejména v jejím raném období.²¹⁹

4.6.1 Madrasa emíra Tajbarse

Madrasa emíra Tajbarse²²⁰ se nachází na jihozápadní straně nádvoří²²¹, hned napravo od Báb al-Muzajnín při vstupu do mešity. Byla postavena mezi lety 1309 – 1310 emírem 'Ala ad-Dín at-Tajbars Chazindarem, avšak samotná fasáda této madrasy je dílem 'Abd ar-Rahmána Katchudá, vyhotovená v roce 1753.²²² Současná podoba madrasy tudíž také není zachována v autentickém stavu, ve kterém byla původně Mamlúky vystavěna. Je zajímavá a také velmi oceňována především pro svůj mramorem vykládaný výklenek, který údajně v Káhiře nemá obdoby, co se týče preciznosti jeho vyvedení.²²³ Někdy se dokonce pokládá za jeden z nejsofistikovaněji zpracovaných mihrábů z rané doby Mamlúků.²²⁴ V této madrase stojí také za zmínku geometricky zdobené okno, které bylo zřejmě zhotovené též za Mamlúků v pravděpodobně jednoduchém obdélníkovém tvaru, avšak do dnešní podoby dochované v podobě, kterou při restaurátorských pracích nechal zhotovit Abd ar-Rahmán Katchudá.²²⁵ Součástí madrasy je navíc také Tajbarsova hrobka.²²⁶

4.6.2 Madrasa emíra Aqburghy

Madrasa emíra Aqburghá byla vystavěna architektem al-Mu'allim ibn as-Sujúfím na žádost Amira Sajf ad-Dín Aqburghá²²⁷ roku 1339²²⁸ (dokončena byla až roku 1340) a nachází se nalevo od hlavní vstupní brány při vstupu do mešity bránou Báb al-Muzajnín. Madrasa je zajímavá zejména pro svůj červeno černý mramorovaný portál. Nachází se v ní také hrobka emíra, vykládaná perletí, a stejnou výzdobu, jaká je použita v hrobce, lze spatřit i v knihovně, která je součástí madrasy. Způsob dekorace,

²¹⁹ PETERSEN, A. *Dictionary of Islamic Architecture*, s. 318.

²²⁰ Viz. obr. 34 a obr. 35 v obrazové příloze.

²²¹ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 46.

²²² WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

²²³ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 61.

²²⁴ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

²²⁵ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 31.

²²⁶ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 56.

²²⁷ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

²²⁸ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 46.

který je zde využit, je patrně původně syrský a do Káhiry byl importován.²²⁹ Nad madrasou je vystavěna kopule, která je nejlépe viditelná přímo z nádvoří a nachází se přímo nad hrobkou Aqburghy. Ačkoli byla původně zřejmě vystavěna jako mamlúcká, byla přestavěna za osmanské nadvlády, a je proto dnes na první pohled kupolí osmanského typu.²³⁰

4.6.3 Madrasa Džawhara al-Qanaqbá'ího

Madrasa Džawhara al-Qanaqbá'ího je nejmladší madrasou v celém komplexu al-Azhar a zároveň je zde i hrobka al-Qanaqbá'ího. Byla dostavěna v roce 1440 a je typickou ukázkou stavebního slohu Mamlúkú.²³¹ Původně se však nemělo jednat o madrasu, ale malou, samostatně stojící mešitu a zároveň i školu. Později, když docházelo ke zvětšování komplexu mešity al-Azhar, stala se tato původní mešita novou madrasou připojenou k al-Azharu.²³² Do madrasy se vchází skrz dřevěné ebenové dveře a podlaha je dlážděna mramorem. Nad madrasou se nachází i kamenná kupole, která je zdobena florálními motivy.²³³ Madrasa Džawhara al-Qanaqbá'í je jako jediná ze tří madras zachovaná ve svém původním stavu nejen včetně výzdoby, ale i kamenné kopule, která se nad madrasou nachází.²³⁴ Kupole však není dochována ve své původní mamlúcké podobě, jelikož byla za osmanské nadvlády přestavěna, a dnes je tedy na mešitě zachována právě v pozdější, osmanské podobě.²³⁵

4.7 Vybrané další části a prvky v mešitě

Ke komplexu mešity bylo přistavěno několik dalších prostor, které běžnými součástmi mešity nejsou. Jedná se například o studentské místnosti určené k ubytování, oddělené vyučovací prostory nebo i kuchyně, která byla součástí al-Azharu. Nejenom prostory, ale další prvky ještě stojí za zmínku. Jedná se například o sloupy nebo o *minbar*.²³⁶ Minbar, takzvaná kazatelna, slouží zejména pro chatíba, který vede páteční modlitbu pro věřící. Má ryze praktické účely - umožňuje lepší viditelnost a slyšitelnost

²²⁹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 152.

²³⁰ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 56., viz. obr. 35 v obrazové příloze.

²³¹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 154.

²³² YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 56.

²³³ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 154.

²³⁴ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 61.

²³⁵ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 56.

²³⁶ Viz. obr. 37 v obrazové příloze.

přednesu.²³⁷ Sloupy jsou zajímavé nejen pro svůj původ, ale také pro své využití v prostorách mešity.

4.7.1 Místnosti určené pro studenty na univerzitě al-Azhar

Součástí mešitního komplexu jsou i oddělené samostatné místnosti, které sloužily jako studentské koleje²³⁸ nejen pro egyptské, ale i pro zahraniční studenty, ale také pro cizince, kteří na al-Azhar přijeli studovat. Uvedené místnosti se v mešitě nachází za riwáqem po pravé straně nádvoří a veškeré ubytovací prostory byly studentům poskytovány bezplatně.²³⁹ Přestože se jednalo o prostory ubytovací, zároveň v nich probíhala i výuka.²⁴⁰ Příjem zahraničních studentů, jejich ubytování v mešitě a výuka na al-Azharu byly zpočátku raritou, která se ovšem v dalších letech stala vzorem pro ostatní univerzity na celém světě.²⁴¹ Po stránce architektonického či uměleckého zpracování nejsou však tyto místnosti v al-Azharu ničím významné. Navíc nebyly přistavovány jakožto jeden projekt, ale byly připojeny k mešitě postupně podle potřeb, které závisely zejména na počtu studentů. Proto jsou jednotlivé místnosti díly několika architektů, a nejsou tudíž ani architektonicky totožné. Jedná se pak například o místnost vystavěnou al-'Abbásím (roku 1897²⁴²), nebo opět Abd ar-Rahmánem Katchudou.²⁴³

4.7.2 Kuchyně

Za doby panování Osmanů měla být k mešitě také přistavěna kuchyně, v níž byla jídla vařena nejen pro studenty, ale také pro chudé, kteří do mešity přicházeli. Podle dostupných zdrojů však tento prostor byl později zrušen a pro charitativní účely byly zřízeny jiné prostory, které se už nenacházely v komplexu mešity, ale byly přesunuty do ostatních čtvrtí. Architektonicky, stejně jako místnosti určené pro ubytování studentů, nebyl tento prvek význačný.²⁴⁴

²³⁷ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 101.

²³⁸ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 49.

²³⁹ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 153.

²⁴⁰ YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 56.

²⁴¹ CABOT, A., FASS, J., SGARDELLO, V. *Poklady Orientu: historie a kultura islámu*, s. 40.

²⁴² YEOMANS, R. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*, s. 56.

²⁴³ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 49.

²⁴⁴ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 62.

4.7.3 Sloupy

Sloupy uvnitř modlitebny nebyly primárně vyrobeny pro mešitu al-Azhar, ale byly převezeny z jiných, starších památek a znovu instalovány do prostor mešity. Tyto sloupy nesoucí jak arkády, tak i lodě nejsou islámským architektonickým prvkem, nýbrž jde o již použité sloupy s dekorativními hlavicemi.²⁴⁵ Jedná se o staré antické sloupy (ale i koptské a staroegyptské²⁴⁶) s hlavicemi zdobenými převážně v korintském slohu²⁴⁷ a předpokládá se, že tyto sloupy s korintskou hlavicí byly již součástí původní fátimovské stavby.²⁴⁸ Dřík, tedy část sloupu mezi horní hlavicí a spodní patkou²⁴⁹, je na povrchu jednoduchý a hladký, ničím nezdobený. Sloupy jsou mezi sebou propojeny masivními dřevěnými trámy.²⁵⁰ Některé ze sloupů byly později pravděpodobně nahrazeny, konkrétně v roce 1767, kdy byly z mešity az-Záhira Bajbarse některé mramorové a také žulové sloupy odstraněny. Předpokládá se, že tyto sloupy byly později prodány do al-Azharu, kde byly v prostorách mešity znovu použity.²⁵¹

²⁴⁵ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 115.

²⁴⁶ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 48.

²⁴⁷ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, I. díl*, s. 219., viz. obr. 36 v obrazové příloze.

²⁴⁸ BEHRENS-ABOUSEIF, D. *The al-Azhar Mosque (970)* [online].

²⁴⁹ DUDÁK, V. a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu, I. díl*, s. 219.

²⁵⁰ MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 115.

²⁵¹ GREENHALGH, M. *Constantinople to Córdoba: Dismantling Ancient Architecture in the East, North Africa and Islamic Spain*, s. 273.

5. UNIVERZITA AL-AZHAR

Jako univerzita začal al-Azhar fungovat již od roku 989, kdy bylo na univerzitu přijato prvních třicet pět studentů. Významnou univerzitou byl al-Azhar již od svého založení, avšak největšího významu nabyl s vládou Osmanů, kdy se stal nejvýznamnější univerzitou v Egyptě, ale univerzita byla také proslavená a ctěná v celém arabském světě zejména díky své výuce teologie, což byla stěžejním kamenem výuky.²⁵² Mešita al-Azhar je uváděna jako nejstarší univerzita na světě, ale její prvenství je zpochybňováno údajným prvenstvím mešity Karouine v marockém Fezu.²⁵³

Výuka teologie byla na al-Azhar zavedena zhruba ve stejném roce, kdy byla mešita otevřena, avšak zpočátku se nepočítalo s tím, že by měla mešita nabýt - jakožto vzdělávací instituce - větších rozměrů. Úplně první přednáška či kurz, který v mešitě proběhl, byl veden soudcem 'Alím ibn an-Nu'manem který zde svůj výklad poprvé přednesl roku 976 a jednalo se o přednášku isma'ílitského fiqhu²⁵⁴, tedy právní vědy, která pomáhá výkladu islámského práva, šaríi.²⁵⁵ Tato přednáška nebyla však určena širokému publiku, proto byli účastníci soudcem an-Nu'manem pečlivě vybíráni zejména z řad vysokých úředníků a účastnit se mohli také členové královské rodiny, jinak účast pro ostatní nebyla, bez pozvání, možná.²⁵⁶

Pravidelná výuka pro studenty však se uskutečnila až v roce 988 a to zásluhou vezíra Abú al-Faraj Jáqúb ibn Killís, který úzce spolupracoval s tehdejší panovníkem al-'Azízem. Právě ibn Killís navrhl, že by se na al-Azharu mohla vykonávat pravidelná výuka pro studenty a nejen přednášky vedené pro vyšší vrstvy. Chalífa al-'Azíz se rozhodl do tohoto projektu investovat, a tak bylo možné na al-Azhar přijmout prvních třicet pět studentů, a začít tak rozvíjet vzdělávací funkci al-Azharu. Současně s tím nechal al-'Azíz vystavět jednu z výše zmíněných místností pro tyto nově přijaté studenty. Netrvalo však dlouho a al-Azhar se stal významnou školou, zároveň zde byli školeni také budoucí misionáři, kteří byli vysíláni do mnoha ostatních arabských zemí. Zhruba kolem roku 1005 se zde rozšířilo spektrum vyučovaných předmětů a jednalo se

²⁵² BEHRENS-ABOUSEIF, D. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*, s. 58.

²⁵³ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 151.

²⁵⁴ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 55.

²⁵⁵ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 118.

²⁵⁶ RABBAT, N. *Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History*, s. 55.

například o hodiny rétoriky, logiky či semináře filosofie, přičemž ale náboženská výuka byla stále stěžejním předmětem al-Azharu.²⁵⁷ Zpočátku bylo vyučování a i samotné přijetí na univerzitu velmi odlišné ve srovnání s dnešními požadavky. Pro studenty nebylo nutné vykonání přijímací zkoušky a výuka probíhala spíše podle rozhodnutí o výběru učiva samotným učitelem než podle nějakého závazně vytvořeného kodexu.²⁵⁸

Není úplně jasné, kdy přesně začal být al-Azhar považovaný za centrum islámského učení. Předpokládá se však, že za doby Fátimovců ani Ajjúbovců to nemohlo být možné. Za Fátimovců jejímu rozšíření do arabského světa bránil ten fakt, že Fátimovci byli šiitě, což byla však v arabském a muslimském světě vždy minorita. Za Ajjúbovců al-Azhar - díky zrušení pátečních modliteb - částečně ztratil na svém významu a nebylo možné, aby se výuka ve větší míře rozvíjela²⁵⁹, ale probíhala nadále, jen vyučované předměty zůstávaly stejné a nebyly k nim přidány žádné nové.²⁶⁰ Pravděpodobnou možností je, že se al-Azhar do povědomí arabského světa dostal až okolo roku 1490, kdy v areálu pobíhalo množství rekonstrukcí, a díky záznamům o nich se al-Azhar stával známějším.²⁶¹ Mamlúci, zejména Mamlúci pozdního období (vládnoucí v Egyptě 1382 - 1517)²⁶², al-Azhar velmi podporovali a jak mešita, tak samotná univerzita získávaly množství financí na svůj rozvoj. Izz ad-Dín Aydmer byl rádcem, přítelem a současně také premiérem panovníka al-Ašrafa Bajbars (vládnoucího mezi lety 1422 - 1437) a právě Izz ad-Dín Aydmer přesvědčil Bajbarse, aby znovu investoval peníze do al-Azharu.²⁶³ Současně ho přiměl k rozhodnutí, aby znovu umožnil vykonání páteční modlitby v al-Azharu, kterou Saladin ve 12. století zakázal.²⁶⁴ Díky Bajbarsovým financím byla provedena rekonstrukce mešity a současně byl z jeho peněz financován i další rozvoj univerzity po stránce kvality poskytovaného vzdělání a možnosti přijmout větší počet studentů. Na univerzitě navíc vyučovalo velké množství významných a slavných profesorů z celého arabského světa nebo zde

²⁵⁷ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 55.

²⁵⁸ Muslim Heritage. Al-Azhar university [online].

²⁵⁹ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 55-56.

²⁶⁰ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 151.

²⁶¹ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 56.

²⁶² MACHÁČEK, Š., NOVÁKOVÁ, H., BENEŠOVSKÁ, H. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*, s. 291.

²⁶³ Muslim Heritage. Al-Azhar university [online].

²⁶⁴ RABBAT, N. Al-Azhar Mosque: An architectural Chronicle of Cairo's History, s. 56.

minimálně vykonali alespoň jednu přednášku. Byli jimi například Abd ar-Rahmán ibn Chaldún nebo také Džalál ad-Dín as-Sujútí.²⁶⁵

V průběhu 19. století prošel al-Azhar velkým množstvím reforem a to zejména díky Džamalu ad-Dín al-Afghánímu a jeho studentu Muhammadu °Abduhovi, který navazoval na al-Afgháního učení. Nejenže zdůrazňovali význam a nutnost výuky moderních věd, ale provedli na al-Azharu mnoho změn, například v zavedení prvních přijímacích zkoušek, nebo ve vytvoření nového učebního plánu, v němž bylo do výuky zařazeno několik povinných předmětů pro všechny studenty.²⁶⁶

Předměty, které se na al-Azharu vyučovaly v dřívějších dobách, se vyučují téměř beze změn až dodnes s tím rozdílem, že výuka už nepobíhá v mešitě. Z původního vzdělávacího centra se tak vyvinula nynější univerzita al-Azhar. Vyučují se zde kromě tradičních a původních předmětů, jakými byla teologie nebo filosofie, také ostatní moderní předměty jako věda či medicína. 20. století přineslo další reformy a změny na univerzitě al-Azhar. Nejenže byla univerzita zestátněna, ale také byla v roce 1962 úplně poprvé v historii otevřena i pro dívky a začala umožňovat studium na této univerzitě i ženám. Součástí univerzity se tak stala také fakulta výhradně pro ženy, takzvaná *Kuljijat al-Banát al-Islámija*, tedy „fakulta pro muslimské dívky“.²⁶⁷ Činnost univerzity není omezena jen na Káhiru, ale probíhá v řadě poboček po celém Egyptě, například v Asuánu nebo Tantě. Kromě tradičních fakult, kterými jsou islámská studia, fakulta arabského jazyka, teologická fakulta či fakulta islámského práva, nabízí také studium moderních oborů jako například studium lékařství, zubního lékařství, přírodovědecké či technické obory. Pro dívky je dnes výběr prakticky totožný, avšak pro ně jsou otevřeny navíc humanitní studia a fakulta pro ošetřovatelky.²⁶⁸

²⁶⁵ Muslim Heritage. Al-Azhar university [online].

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ WILLIAMS, C. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, s. 151.

²⁶⁸ *Kulljijat al-banín*. Džámi'at al-Azhar [online].

6. ZÁVĚR

Moje bakalářská práce měla za cíl, jak jsem již zmínila v úvodu, seznámit čtenáře detailněji jak s architektonickým, tak i s částečně historickým vývojem mešity al-Azhar. Současně bylo mým záměrem popsat i její úlohu za konkrétních vládnoucích dynastií od 10. století až do 20. století a objasnit rovněž její proměnu z původní mešity až k mešitě současné.

Mešita al-Azhar byla vystavěna v době, kdy Fátimovci dobyli Egypt a z města Káhiry vytvořili své nové sídelní město pro svou říši. V architektuře mešity se tudíž promítly jak prvky čistě fátimovské, tak i prvky převzaté z jiných oblastí, například ze Sýrie nebo z Byzantské říše, současně však navazovali na severoafrickou tradici stavění mešit. Zároveň s tím je tato mešita významná i proto, že se zde promítly prvky mamlúcké i osmanské, a proto je tato mešita směsicí různých stavebních stylů a prvků. Třebaže dnes mešita na první pohled vypadá velmi stroze, prošla dlouhým vývojem a také mnoha změnami, které kompletně změnily její původní vzhled. Mešita, původně vystavěná Fátimovci, byla poprvé významně rozšířena a zvětšena za vlády dynastie Mamlúků, kdy byly přistavěny nejen minarety, ale byly k mešitě připojeny také madrasy. V této době byl největším investorem chalífa az-Záhir Bajbars a také pozdější chalífa al-Ašraf Qájitbáj. Svého současného vzhledu a rozlohy al-Azhar nabyl až za nadvlády Osmanů, kdy byla mešita opět rozšířena, zejména o nově přistavěnou místnost, a původní prvky prošly rozsáhlými rekonstrukcemi. Většinu těchto přeměn financoval emír Abd ar-Rahmán Katchudá a zejména díky Katchudovi je dnešní rozloha mešity několikanásobně větší, než byla na svém počátku. I když je dnes mešita naprosto odlišná od své prvotní stavby, stále jsou zde zachované původní fátimovské prvky, jakými je například mihráb a také štukovaná dekorace, která zdobí zeď nad tímto výklenkem.

Po dokončení a v průběhu dalšího vývoje mešity al-Azhar byla spíše než náboženská upřednostňována její funkce vzdělávací. Do širšího povědomí se al-Azhar dostal jako uznávaná univerzita, která postupně proměnila školu s tradičním vyučováním na moderní vzdělávací instituci, která svým systémem a strukturou vzdělání odpovídá současným potřebám studentů i požadavkům moderního světa. Díky prestiži, které se tato univerzita těšila fakticky již od svého založení na konci 10. století,

nejvíce však v období 14. - 15. století, projevilo zájem o studium velké množství významných osobností arabské historie, například významný učenec a historik Abd ar-Rahmán ibn Chaldún nebo také reformátor a pozdější muftí Egypta, Muhammad 'Abduh.

Dnes má tato univerzita přes patnáct fakult a velké množství studijních oborů zaměřených technicky i humanitně a je oceňována jako věhlasná univerzita nejen v Egyptě, ale také v celém arabském světě. Poslední kapitulu zabývající se univerzitou jsem však pojala spíše jako dodatkovou, jelikož jen o historii univerzity al-Azhar by bylo možné vypracovat samostatnou práci.

Má bakalářská práce pravděpodobně nevyčerpala celé téma. Cílem mé práce však bylo vysvětlit základní stavební i umělecké postupy, které byly při budování mešity využity. Obsahem jiné samostatné práce by byla ještě podrobnější analýza stavebních postupů prováděných při výstavbě či rekonstrukcích, komplexní datace veškerých stavebních úprav mešity al-Azhar, jména stavitelů či architektů, kteří se na konečné podobě mešity podíleli včetně těch, kteří provádějí rekonstrukci právě nyní.

Tato mešita se stala prakticky ihned po svém postavení neodmyslitelnou součástí Káhiry, v průběhu staletí ale rovněž také součástí káhirského kulturního a architektonického dědictví. Mešita al-Azhar dnes neslouží jen k pátečním modlitbám, ale muslimové se zde schází se po čas celého dne k modlitbám, ale i k odpočinku či studiu. Každodenně al-Azhar navštíví velké množství jak Egyptanů, tak zahraničních turistů. Díky svému významu a postavení je stále velmi obdivovaným dílem nejen muslimy, ale i lidmi jiných náboženských vyznání či lidmi, kteří mají úctu k historicky či architektonicky cenným památkám. Jelikož se jedná o jednu z nejvýznamnějších památek v Káhiře, je nejen mnohými průvodci, ale také místními obyvateli doporučována k navštívení.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Použitá literatura:

BAYARD, Dodge. *Al-Azhar: A Millennium of Muslim Learning*. Washington, D. C.: The Middle East Institute, 1961. 239 s.

BEATTIE, Andrew. *Cairo: a cultural history*. New York: Oxford University Press, 2005. ISBN 978-0-19-517893-7.

BEHRENS-ABOUSEIF, Doris. *Cairo of the Mamluks: a history of the architecture and its culture*. London: I. B. Tauris, 2007. ISBN: 978-1-84511-549-4.

BEHRENS-ABOUSEIF, Doris. *Islamic architecture in Cairo: an introduction*. Leiden: E. J. Brill, 1989. 174 s. ISBN: 90 04 09626 4.

BIERMAN, Irene, A. Art and architecture in the medieval period. In PETRY, Carl, F. (ed.). *The Cambridge History of Egypt, Vol. 1. Islamic Egypt, 640 – 1517*. Cambridge: Cambridge university Press, 1999, s. 339 – 375. ISBN: 0 521 47137 0.

BLOOM, Jonathan, M. The Introduction of the Muqarnas into Egypt. In BENNISON Amira, K. a GASCOIGNE, Alison, L. (ed.). *Cities in the Pre-Modern Islamic World: The urban impact of religion, state and society*. New York: Routledge, 2007, s. 96 – 114. ISBN 0-415-42439-9.

CABOT, Aria, FASS, John, SGARDELLO, Vita. *Poklady Orientu: historie a kultura islámu*. Čestlice: Rebo Productions, 2010. 207 s. ISBN: 978-80-255-0280-8.

DODGE, Bayard. Al-Azhar. In *World Affairs* [online]. Volume 123, No. 2, Summer, 1960. [cit. 20. 1. 2017]. Dostupný z www: <http://www.jstor.org/stable/20669837>.

DUDÁK, Vladislav a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu. Díl 1, A-K*. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř – Baset, 2000. 543 s.

DUDÁK, Vladislav a kol. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu. Díl 2, L-Ž*. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř – Baset, 2000. 486 s.

GREENHALGH, Michael. *Constantinople to Córdoba: Dismantling Ancient Architecture in the East, North Africa and Islamic Spain*. Boston: Leiden, 2012. 544 s. ISBN: 978-90-04-21246-6.

GRUBE, Ernst, J. *Islámské umění*. Praha: Artia, 1973. 201 s.

HATTSTEIN, Marcus, DELIUS, Peter. *Islám: umění a architektura*. Praha: Slovart, 2006. ISBN: 978-80-7209-846-2.

Korán. Přeložil Ivan Hrbek. Brno: Československý spisovatel, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-7459-080-1.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 2011. 312 s. ISBN: 978-80-7021-925-6.

MACHÁČEK, Štěpán, NOVÁKOVÁ, Hana, BENEŠOVSKÁ, Hana. *Káhira: Architektura a umění islámského velkoměsta*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009. 317 s. ISBN: 978-80-7308-288-8.

OSTŘANSKÝ, Bronislav. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Libri, 2009, 255 s. ISBN 978-80-7277-404-3.

PETERSEN, Andrew. *Dictionary of Islamic Architecture*. New York: Routledge, 1996. 342 s. ISBN 978-0415060844.

RABBAT, Nasser. Al-Azhar Mosque: An Architectural Chronicle of Cairo's History. In NECIPOĞLU, Gülru (ed.). *Muqarnas: An Annual On The Visual Culture Of The Islamic World*. Vol. XIII., Leiden: E. J. BRILL, 1996, s. 45 – 64. ISBN: 978-90-04-10633-8.

WILLIAMS, Caroline. *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*. New York: American University in Cairo Press, 2002. 264 s. ISBN: 977 424 695 0.

YEOMANS, Richard. *The Art and Architecture of Islamic Cairo*. UK: Garnet Publishing Limited, 2006. 274 s. ISBN: 978-1-85964-154-5.

Internetové a elektronické zdroje:

BEHRENS-ABOUSEIF, Doris. The al-Azhar Mosque (970). *Islamic arts & architecture* [online]. November 12, 2011. [cit. 27.1. 2017]. Dostupné z: <http://islamic-arts.org/2011/the-al-azhar-mosque-970/>.

Britannica. *Fatimid Dynasty*. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Fatimid-dynasty>.

FEENEY, John. Cairo – A City Adorned. In: *Islamic arts & architekture* [online]. January 10, 2012. [cit. 22.2. 2017]. Dostupné z: <http://islamic-arts.org/2012/cairo-a-city-adorned/>.

Islamic Art Network [online]. *Technical Glossary*. [cit. 18. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.islamic-art.org/>.

MAZOT, Sibylle. Architecture of the Fatimid. In: *Islamic arts & architecture* [online]. January 19, 2012. [cit. 27.1. 2017]. Dostupné z: <http://islamic-arts.org/2012/architecture-of-the-fatimid/>.

Muslim Heritage [online]. *Al-Azhar University*. [cit. 12. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.muslimheritage.com/article/al-azhar-university>.

Muslim Heritage [online]. *Architecture of al-Azhar*. [cit. 12. 3. 2017]. Dostupné z: <http://muslimheritage.com/article/architecture-al-azhar>.

Stars in Symmetry [online]. *History – The Kufic Script* [cit. 20.2. 2017]. Dostupné z: <https://starsinsymmetry.wordpress.com/2013/08/05/history-the-kufic-script/>.

UNESCO [online]. *Historic Cairo* [cit. 20.2. 2017]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/list/89/>.

WorldTravelGuide [online]. *Cairo History*. [cit. 9. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.worldtravelguide.net/cairo/history>.

Džámi'at al-Azhar [online]. [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.azhar.edu.eg/>.

8. RESUMÉ

The al-Azhar Mosque in Cairo is one of the most significant monuments of Cairo and Islamic architecture in general. It was the first mosque built in the newly established town Cairo and it was the first Fatimid mosque in the Egypt. From its foundation until today is an integral part of Cairo itself. At the mosque are projected structural elements of Fatimid, Mamluk and Ottoman architecture and further elements of the Syrian or Byzantine art.

This thesis in the first chapter sums up briefly history of al-Fustat and newly formed city Cairo and then includes a brief description of particular stages of building operations in the different ruling dynasties – Fatimid, Ayyubid, Mamluks and Ottoman dynasty and their attitude towards the mosque because it was an integral part of each of these dynasties. Then follows a detailed description of the specific parts of the mosque, courtyard, prayer hall, mihrab, minarets, madrasas and other parts of the mosque which were gradually built over several centuries. It had not only the religious function, it was also one of the oldest universities in the world and from teaching in the mosque later created a new modern university of the same name, al-Azhar, which is one of the most prestigious universities not just in Egypt but also in the Arab world.

9. PŘÍLOHA

1. Architekti a donátoři mešity al-Azhar a jejich přídavky k mešitě

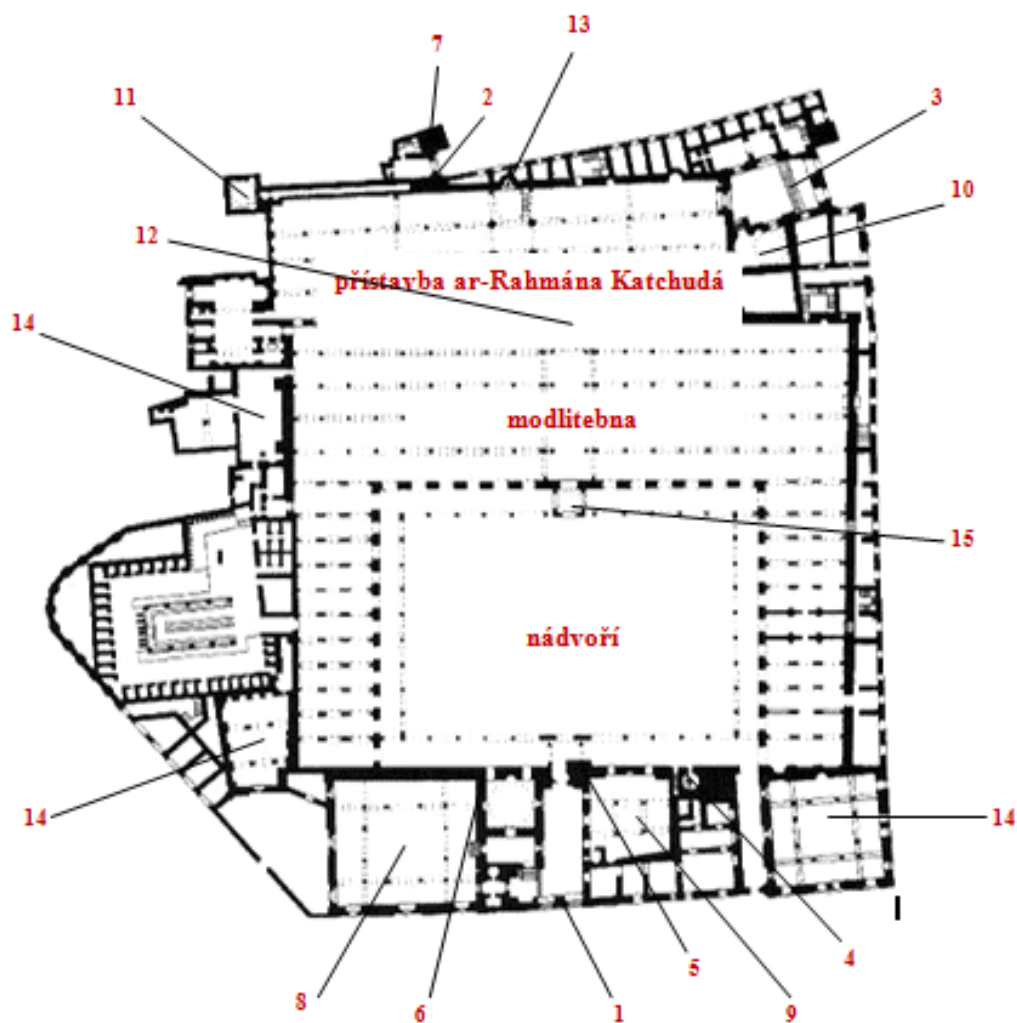
<i>Datace stavby (popř. časové rozmezí)</i>	<i>Význam, účel</i>	<i>Jméno architekta /donátora, investora</i>
FÁTIMOVCÍ (969 – 1171)		
r. 970 (duben)	- položen základní kámen mešity al-Azhar	arch. Džawhar as-Siqillí
r. 972 (červen)	- dokončení stavby původního architektonického projektu	arch. Džawhar as-Siqillí
r. 1009	- nainstalovány nové dřevěné dveře do vstupu do modlitebny	chalífa al-Hákim (996 – 1021)
pravděpodobně r. 1009 - 1010	- položení mramorových obkladů na nádvoří	neznámé
r. 1125	- nový dřevěný modlitební výklenek v modlitebně	chalífa al-Amír (1101 – 1131)
pravděpodobně r. 1138	- olemování celého nádvoří - sjednocení vzhledu mešity - přístavěn pištáq při vstupu do modlitebny - kýlové oblouky	chalífa al-Háfiz li-Dín Alláh (1131 – 1149)
r. 1138	- přidání nových dekorativních prvků k riwáqům	chalífa al-Háfiz li-Dín Alláh (1131 – 1149)

MAMLÚCI (1250 – 1517)		
r. 1266	- rekonstrukce fátimovského minaretu	chalífa az-Záhira Bajbars (1260 – 1277)
někdy po r. 1303	- rekonstrukce štukové výzdoby mihrábu	arch. Amir Salar
r. 1309 – 1310	- madrasa emíra Tajbarse	arch. emír 'Ala ad-Dínat-Tajbars Chazindar
r. 1399 - 1340	- madrasa Aqburghy	arch. al-Mu'allim ibn as-Sujúfi
zhruba okolo r. 1397	- další rekonstrukce minaretu	chalífa az-Záhira Barqúq (1382 – 1389; 1390 – 1399)
r. 1424	- zboření minaretu, vystavění nového	al-Mu'ajjad Šajch az-Záhiri (1412 – 1421)
r. 1432 – 1483/1475/1495	- Qájitbájův minaret	základní kámen položen za chalífy al-Ašrafa Bajbarse (1422 – 1437), dokončen až za chalífy al-Ašraf Qájitbáje (1468 – 1496)
r. 1440	- madrasa Džawhara al-Qanaqbá'ího	neznámý
r. 1468–1469/1495	- kamenná vstupní brána na nádvoří	chalífa al-Ašraf Qájitbáj (1468 – 1496)
r. 1475 - 1476	- přistavěn minaret	chalífa al-Ašraf Qájitbáj (1468 – 1496)

r. 1495	- přistavěna kopule	chalífa al-Ašraf Qájitbáj (1468 – 1496)
r. 1510	- minaret al-Ghúrího	chalífa al-Ašraf Qánsúh II. al-Ghúrí (1501 – 1516)
OSMANÉ (1517 – 1922)		
r. 1751	- připojena další místnost za modlitebnu - Báb aš-Šurba	emír Abd ar-Rahmán Katchudá (z. 1776)
r. 1753	- renovovaná fasáda madrasy emíra Tajbarse	emír Abd ar-Rahmán Katchudá (z. 1776)
r. 1753 – 1754	- Báb al-Muzajnín - Báb as-Sayida	emír Abd ar-Rahmán Katchudá (z. 1776)
r. neznámý	- rekonstrukce madrasy Džawhara al-Qanaqbá'ího, přeměna kupole nad madrasou z mamlúcké na osmanskou	emír Abd ar-Rahmán Katchudá (z. 1776)
r. 1888	- rekonstrukce fasády na levé straně průčelí u hlavního vchodu - rekonstrukce místnosti přidané Katchudou	arch. Chedív Tawfiq
r. 1891	- rekonstrukce medailonů a výklenků přidaných na riwáqy al-Háfizem	neznámý

r. 1894	- rekonstrukce fasády na pravé straně průčelí u hlavního vchodu	arch. Chedív Abbás Hilmí
20. A 21. STOLETÍ		
r. 1999	- výměna koberce v modlitebně	neznámý
r. 2001	- dokončení veškerých renovací po zemětřesení v r. 1992, které poničilo zejména stěny a stropy mešity	neznámý
r. 2016	- rekonstrukce fasády uvnitř riwáqú - výměna dlaždic na nádvoří - rekonstrukce místnosti přidané Katchudou	neznámý

2. Současný půdorys mešity al-Azhar a její nejdůležitější části

1 - Báb al-Muzajnín	8 - madrasa emíra Aqburghá	15 - pištáq
2 - Báb aš-Šurba	9 - madrasa emíra Tajbarse	
3 - Báb as-Sa'ída	10 - hrobka ar-Rahmána Katchudá	
4 - minaret al-Ghúrího	11 - hrobka Náfisa al-Bakríja	
5 - Qájitbájův minaret	12 - Džawharův mihráb	
6 - minaret emíra Aqgurghá	13 - mihráb Katchudá	
7 - osmanský minaret	14 - studentské pokoje	

10. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Obrázek 1: Půdorys mešity al-Azhar, podle architektonického plánu Džawhara as-Siqillího. Dostupné z:

<https://archnet.org/system/publications/covers/1235/original/FLS1283.jpg?1421334698>

[staženo 24. 3. 2017].

Obrázek 2: Pohled na nádvoří mešity z al-Ghúrího minaretu. Dostupné z: [https://s-media-cache-](https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/ee/b9/4b/eeb94b2ba5fca0896e0b7f4c63c73251.jpg)

[ak0.pinimg.com/originals/ee/b9/4b/eeb94b2ba5fca0896e0b7f4c63c73251.jpg](https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/ee/b9/4b/eeb94b2ba5fca0896e0b7f4c63c73251.jpg) [staženo

25. 3. 2017].

Obrázek 3: Pišťáq na nádvoří značící vstup do modlitebny. Dostupné z: https://ne3matullah.files.wordpress.com/2010/02/img_0228.jpg [staženo 25. 3. 2017].

Obrázek 4: Pišťáq na nádvoří značící vstup do modlitebny pod současnou rekonstrukcí. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 5: Medailony a výklenky. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 6: Detail slepého výklenku a medailonu. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 7: Detail slepého výklenku a medailonu. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 8: Pohled do nádvoří. Dostupné z: http://images.memphistours.com/large/455873438_azhar7.jpg [staženo 20. 3. 2017].

Obrázek 9: Cimbuří. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 10: Brána sultána Qájitbáje. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 11: Brána sultána Qájitbáje, detailnější pohled. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 12: Detail muqarnasu na Qájitbájově bráně. Dostupné z: <https://www.askideas.com/media/42/Al-Azhar-Mosque-Interior-View.jpg> [staženo 21. 3. 2017].

Obrázek 13: Modlitební hala, pohled zevnitř. Dostupné z: https://photos.travelblog.org/Photos/18452/634687/f/6380773-Inside_Al-Azhar_Mosque-0.jpg [staženo 20. 3. 2017].

Obrázek 14: Pohled do modlitebny mešity al-Azhar při vstupu dovnitř. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 15: Detail štukové výzdoby v interiéru mešity. Dostupné z: https://archnet.org/system/media_contents/contents/34199/original/ICR0877.JPG?1384707218 [staženo 25. 3. 2017].

Obrázek 16: Detail štukové výzdoby v interiéru mešity. Dostupné z: http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/data/13030/63/ft1w100463/figures/ft1w100463_fig3.jpg [staženo 25. 3. 2017].

Obrázek 17: Pohled do místnosti přistavěné Abd ar-Rahmánem Katchudá v 18. století.

Obrázek 18: Původní Džawharův mihráb. Dostupné z: https://archnet.org/system/media_contents/contents/6420/original/IHC0501.jpg?13848882 [staženo 21. 3. 2017].

Obrázek 19: Džawharův mihráb. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 20: Džawharův mihráb. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 21: Džawharův mihráb, detail. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 22: Mihráb přidaný Abd ar-Rahmánem Katchudá v 18. století. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 23: Detail mihrábu Abd ar-Rahmána Katchudá. Dostupné z: http://www.ask-aladdin.com/images/The_Minbar_of_the_Azhar_Mosque.jpg [staženo 26. 3. 2017].

Obrázek 24: Qájitbájův minaret. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 25: Qájitbájův minaret. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Minaret_of_Qaytbay.jpg [staženo 26. 3. 2017].

Obrázek 26: Muqanas na Qájitbájově minaretu. Dostupné z: https://c1.staticflickr.com/9/8688/16815037988_85316ab416_b.jpg [staženo 26. 3. 2017].

Obrázek 27: Minaret al-Ghúrího. Dostupné z: http://images.travelpod.com/tw_slides/ta00/c0e/a60/minaret-of-al-azhar-mosque-cairo.jpg [staženo 26. 3. 2017].

Obrázek 28: Minaret al-Ghúrího. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 29: Minaret nad madrasou Aqburghy. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 30: Minaret nad madrasou Aqburghy. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/db/Cairo_al-Azhar_1.jpg/220px-Cairo_al-Azhar_1.jpg [staženo 26. 3. 2017].

Obrázek 31: Osmanský minaret. Dostupné z: <http://www.sacred-destinations.com/egypt/cairo-al-azhar-university/photos/al-azhar-courtyard-down-cc-Aaron-Wenner> [staženo 21. 3. 2017].

Obrázek 32: Báb al-Muzajnín, hlavní vstupní brána do mešity. Dostupné z: <https://cairocaprices.files.wordpress.com/2010/04/entrance.jpg> [staženo 26. 3. 2017].

Obrázek 33: Báb al-Muzajnín. (Vlastní obrazový materiál.)

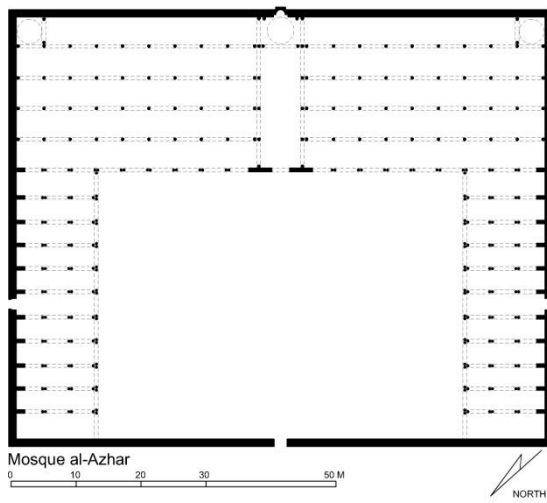
Obrázek 34: Vstup do mešity emíra Tajbarse. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 35: Fasáda madrasy emíra Tajbarse. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 36: Sloupy. (Vlastní obrazový materiál.)

Obrázek 37: Minbar. (Vlastní obrazový materiál.)

11. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Půdorys mešity al-Azhar podle architektonického plánu Džawhara as-Siqillího.

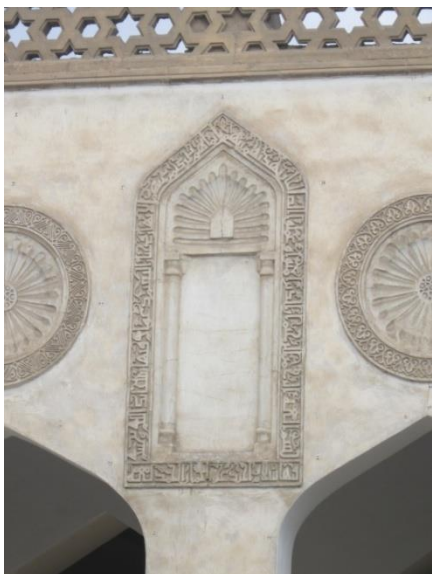
Obr. 2: Pohled na nádvoří mešity z al-Ghúrího minaretu.

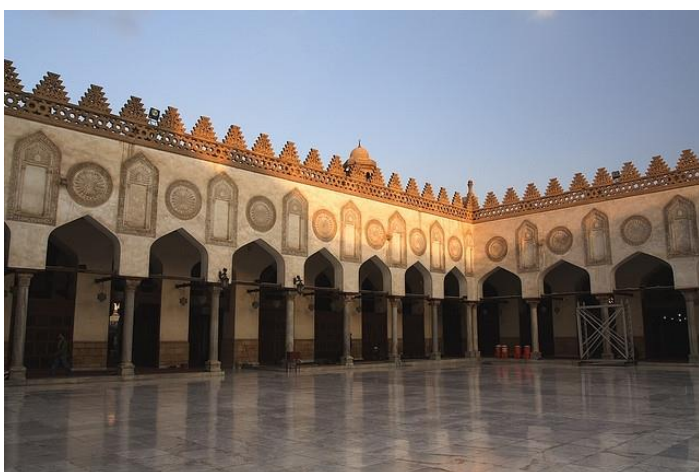
Obr. 3 a obr. 4: Pištáq na nádvoří značí vstup do modlitebny, na obrázku vpravo právě probíhající rekonstrukce.

Obr. 5: Medailony a výklenky zdobící nádvoří po celém jejím obvodu přidáné al-Háfizem.

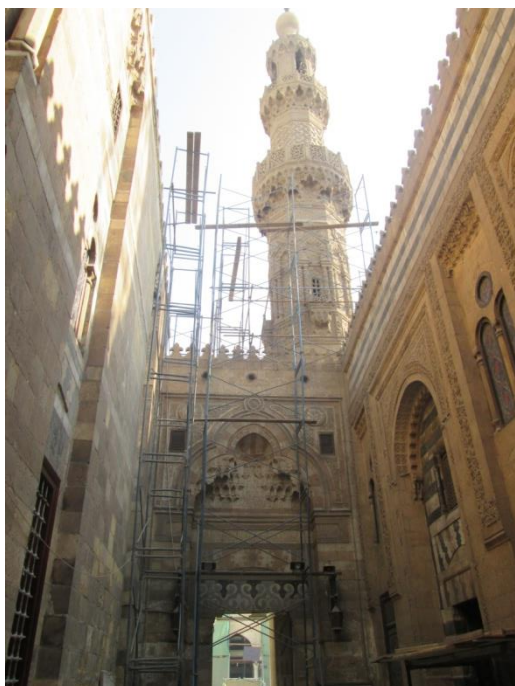
Obr. 6 a obr. 7: Detail slepého výklenku a medailonu.

Obr. 8: Pohled do nádvoří, patrné kýlové oblouky, výzdoba i koncové cimbuří.

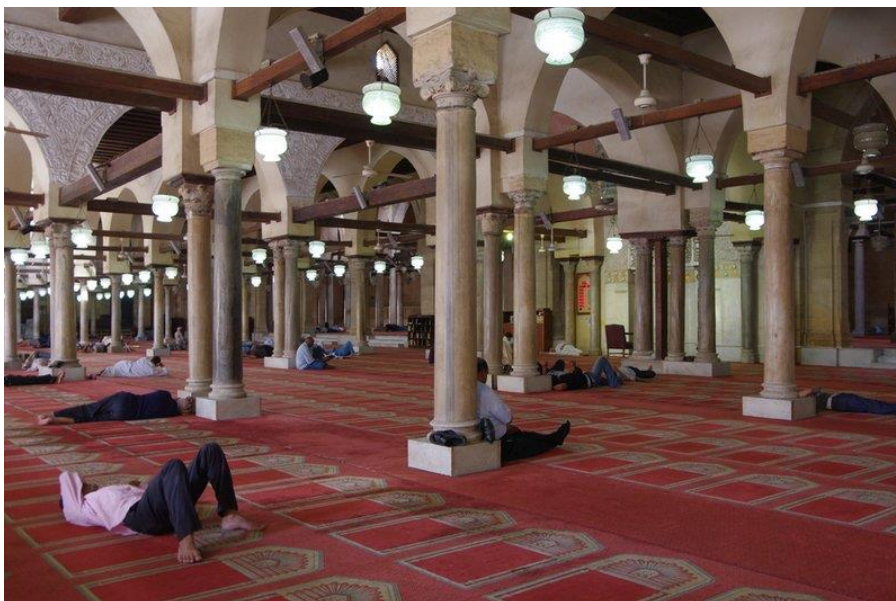
Obr. 9: Cimbuří lemující nádvoří - detail.

Obr. 10 a obr. 11: Brána sultána Qájitbáje, vstupní portál na nádvoří mešity. Na pravé straně se tyčí Qájitbájův minaret.

Obr. 12: Detail muqarnasu, nacházející se na Qájitbájově bráně vedoucí na nádvoří.

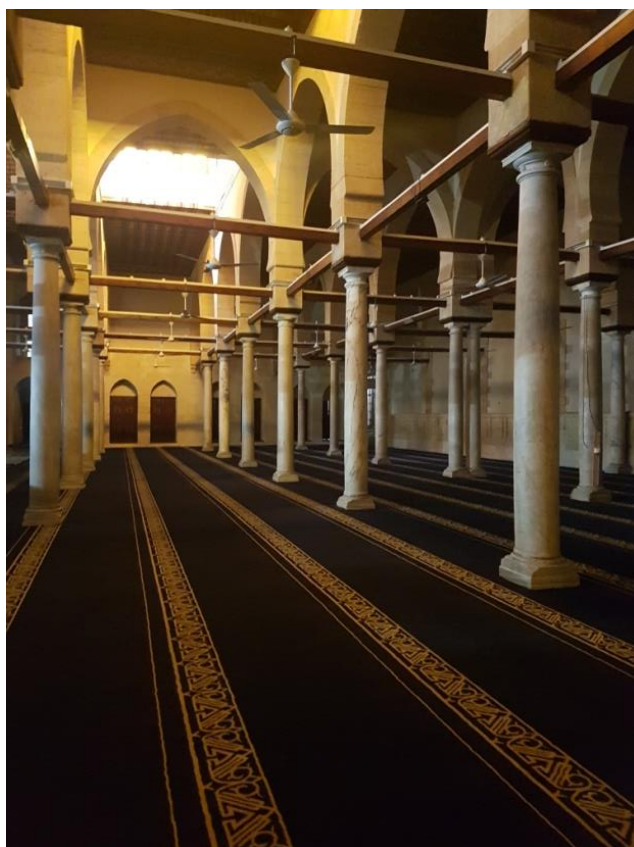
Obr. 13: Modlitební hala, pohled zevnitř. Velmi dobře viditelné trámy spojující arkády v celém prostoru modlitebny.

Obr. 14: Pohled do modlitebny mešity al-Azhar při vstupu dovnitř. Na fotografii je současně vidět také vyvýšený a rozšířený transept, který vede od vstupních dveří až k mihrábu. Na zdech je patrná štuková výzdoba. I zde lze vidět dřevěné trámy, spojující arkády, které se rozprostírají v celém prostoru modlitebny.

Obr. 15 a obr. 16: Detail štukové výzdoby v interiéru mešity.

Obr. 17: Pohled do místnosti přistavěné Abd ar-Rahmánem Katchudou v 18. století.

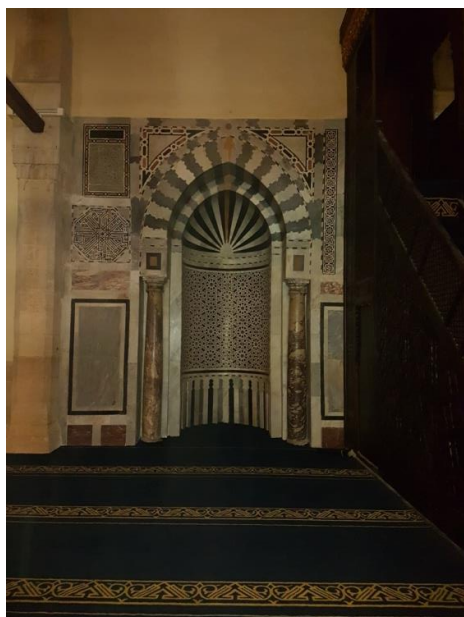
Obr. 18: Původní Džawharův mihráb. Detailní pohled na původní mihráb před rekonstrukcí, při níž v dolní části mihrábu byly odstraněny bílo-červeno-černé pruhy, které byly později nahrazeny bílými mramorovými deskami, viděnými na mihrábu dodnes.

Obr. 19 a obr. 20: Džawharův mihráb – čelní pohled na současný mihráb.

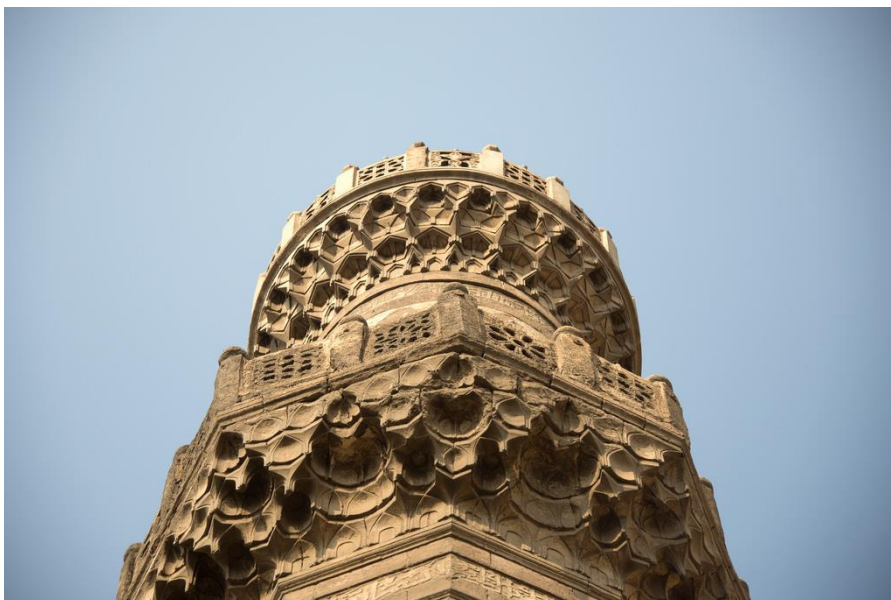
Obr. 21: Džawharův mihráb, detail – na obrázku je zobrazena kápě, vrchní část mihrábu, lemována kufickými nápisy a ve vnitřku vyvedena bílo zlatou palmetou. Zároveň je v pozadí patrná původní štukovaná výzdoba.

Obr. 22: Mihráb přidaný Abd ar-Rahmánem Katchudou v 18. století a **obr. 23:** Detail mihrábu Abd ar-Rahmána Katchudy.

Obr. 24 a obr. 25: Qájitbájův minaret.

Obr. 26: Muqanasy na Qájitbájově minaretu, pohled zespodu.

Obr. 27: Minaret al-Ghúrího a **obr. 28:** Minaret al-Ghúrího při právě probíhající rekonstrukci.

Obr. 29 a obr. 30: Minaret nad madrasou Aqburghy.

Obr. 31: Osmanský minaret – na obrázku v pozadí je patrný jediný dochovaný osmanský minaret vystavěný Abd ar-Rahmánem Katchudou zhruba mezi lety 1751 – 1753. Zároveň je vidět vyvýšený transept k mihrábu, který je z obou konců ohraničen dvěma kupolemi – jedna na začátku transeptu a druhá přímo nad mihrábem.

Obr. 32: Báb al-Muzajjín, hlavní vstupní brána do mešity.

Obr. 33: Báb al-Muzajjín.

Obr. 34: Vstup do madrasy emíra Tajbarse a **obr. 35:** Fasáda madrasy emíra Tajbarse.

Obr. 35: Kupole nad madrasou emíra Aqburghá. Původně mamlúcká, dnes již přestavěná osmanská.

Obr. 36: Sloupy. Detailní fotografie příkladu využití různorodých sloupů, odlišných nejen svou výškou, šířkou, ale i dřikem či hlavicí, které se jako znovu využitě objevují v celém komplexu mešity.

Obr. 37: Minbar. Dřevěný vyřezávaný minbar nacházející se po pravé straně od Džawharova mihrábu při čelním pohledu. Minbar je dřevěný, s vyřezávanými opakujícími se vzory geometrických květin. Horní část, kde se nachází malý zastřešený portál, nese vzor dekorativnějšího kýlového oblouku.